

Het opleidingsstelsel van de lerarenopleidingen vo: opinies, verwachtingen en imago

Het opleidingsstelsel van de lerarenopleidingen vo: opinies, verwachtingen en imago

November 2011

CAOP, Den Haag
November 2011

drs. Karin Jettinghoff
drs. Jo Scheeren

CAOP Research
Lange Voorhout 9-13
Postbus 556
2501 CN Den Haag

Telefoon 070 376 57 65
Fax 070 345 75 28
info@caop.nl
www.caop.nl

Het gebruik van cijfers en teksten is toegestaan mits de bron daarbij duidelijk wordt vermeld. Drukfouten en/of andere onvolkomenheden voorbehouden.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	1
1. Inleiding	9
1.1 Aanleiding.....	9
1.2 Doel van het onderzoek	11
1.3 Onderzoeksvragen.....	11
1.4 Leeswijzer	12
2. Methode van onderzoek.....	13
2.1 Leerlingenenquête (potentiële deelnemers)	13
2.2 Enquête onder eerstejaars studenten ho (deelnemers)	13
2.3 Enquête onder werkgevers van vo-scholen (afnemers)	14
2.4 Diepte-interviews op lerarenopleidingen (aanbieders)	14
3. Resultaten leerlingenenquête (potentiële deelnemers).....	16
3.1 Keuze voor de tweedegraads lerarenopleiding	16
3.2 Keuze voor de eerstegraads lerarenopleiding	18
3.3 Bekendheid met educatieve minor en kopopleiding.....	19
3.4 Imago van lerarenopleidingen en leraarsberoep	19
4. Resultaten enquête onder eerstejaars studenten in het ho (deelnemers).....	22
4.1 Motieven voor het kiezen van een opleiding	22
4.2 Verwachtingen ten aanzien van de opleiding	24
4.3 Beelden van de lerarenopleiding en het beroep	26
5. Resultaten enquête onder werkgevers van vo-scholen (afnemers).....	27
5.1 Studiekeurmerken van verschillende opleidingsroutes	27
5.2 Aansluiting van opleiding op beroep	29
5.3 Suggesties om het imago van het opleidingsstelsel vo te verbeteren	31
6. Resultaten interviews aan lerarenopleidingen (aanbieders).....	33
6.1 Reguliere lerarenopleidingen vo	33
6.1.1 Verschillen tussen eerstegraads en tweedegraads studenten	33
6.1.2 Het curriculum	33
6.1.3 Voorbereiding op het leraarsberoep.....	35
6.2 Alternatieve opleidingsroutes	36
6.2.1 Algemeen beeld van de alternatieve opleidingsroutes.....	36
6.2.2 Concurrentie met reguliere opleidingen.....	39
6.2.3 Verwachtingen ten aanzien van de alternatieve opleidingsroutes	39
6.2.4 Aanbevelingen ten aanzien van alternatieve opleidingsroutes	40
6.3 Imago van de lerarenopleidingen vo.....	41
6.3.1 Het beeld van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep	41
6.3.2 Aanbevelingen om het imago te verbeteren.....	43

Samenvatting

Inleiding

Er is in de afgelopen jaren veel gebeurd binnen de lerarenopleidingen vo om de kwalitatieve en kwantitatieve tekorten in het voortgezet onderwijs aan te pakken. Er zijn onder meer kennisbases ontwikkeld, het opleiden in de school is verder ingevoerd, er zijn nieuwe opleidingsroutes opgezet (kopopleiding en educatieve minor) en de opleiding voor zij-instroom heeft een extra financiële impuls gekregen. Dit was aanleiding voor de cao-tafel vo om het onderzoeksteam van het CAOP (CAOP Research) een onderzoek uit te laten voeren naar meningen en verwachtingen van belanghebbenden ten aanzien van het opleidingsstelsel voor de lerarenopleidingen vo.

Doel van het onderzoek is om na te gaan wat het imago is van het opleidingsstelsel vo, de nieuwe routes daarin en het leraarsberoep. Daarnaast wordt achterhaald in hoeverre de veranderingen in het opleidingsstelsel vo en de nieuwe opleidingsroutes daarin volgens betrokken partijen bijdragen aan het verminderen van de kwantitatieve en kwalitatieve tekorten in het vo. Het onderzoek biedt aanknopingspunten voor lerarenopleidingen, scholen en sociale partners in het vo voor het verbeteren van (1) het opleidingsstelsel en de nieuwe routes daarin en (2) het imago van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep.

Het onderzoek bestaat uit een combinatie van enquêtes en diepte-interviews. Informatie voor dit onderzoek is verzameld bij vier groepen: (1) leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo (de potentiële deelnemers), (2) eerstejaars studenten in het hoger onderwijs (de deelnemers), (3) werkgevers in het voortgezet onderwijs (de afnemers) en (4) managers en lerarenopleiders van de lerarenopleidingen vo (de aanbieders).

Resultaten

Hieronder worden aan de hand van de onderzoeksvragen de uitkomsten van het onderzoek samengevat.

1. Overwogen leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo bij de keuze voor een vervolgopleiding een lerarenopleiding vo? Welke motieven spelen daarbij een rol?

Het animo onder leerlingen in de laatste klassen van de havo en het vwo om te kiezen voor een tweedegraads lerarenopleiding is beperkt. Slechts 3,6% van de responderende leerlingen die verder willen leren in het hbo kiest een tweedegraads lerarenopleiding. Het animo voor de pabo is hoger (7,4%).

Er zit nog wel potentieel dat gestimuleerd kan worden om naar de tweedegraads lerarenopleiding te gaan. Van de responderende leerlingen die niet voor een hbo-lerarenopleiding kiezen, geeft ongeveer 30% aan dit wel overwogen te hebben. Meest genoemde redenen uiteindelijk toch niet voor een hbo-lerarenopleiding te kiezen, zijn dat de opleiding hen saai lijkt, de beperkte financiële groeimogelijkheden en de beperkte loopbaanmogelijkheden.

Daarnaast geeft ongeveer een derde van de leerlingen die kiezen voor de pabo aan ook de tweedegraads lerarenopleiding overwogen te hebben. Zij hebben daar uiteindelijk

toch niet voor gekozen. Belangrijkste overweging hierbij is dat de leeftijdsgroep van de leerlingen in het po hen meer aan spreekt.

Van de leerlingen die verder willen studeren aan de universiteit in een opleiding die aansluit bij een schoolvak overweegt 7,3% om na afloop van de universitaire opleiding een eerstegraads lerarenopleiding te gaan volgen. Verder geeft bijna een kwart aan nog niet te weten of ze na de universitaire opleiding de eerstegraads lerarenopleiding willen gaan doen. Ook hier zit nog potentieel. Bovendien kunnen studenten de eerstegraads lerarenopleiding pas volgen na afronding van een universitaire studie, dus ook onder leerlingen die vooralsnog aangeven geen eerstegraads lerarenopleiding te willen volgen kan dit gedurende hun studie nog veranderen.

De alternatieve routes zijn onder een minderheid van de leerlingen bekend. Ongeveer een derde van de leerlingen is bekend met de mogelijkheid om een educatieve minor te volgen en nog geen kwart is bekend met de kopopleiding. Onder de leerlingen die wel bekend zijn met de alternatieve minor geeft ruim een kwart aan nog niet te weten of ze deze route willen gaan volgen. En een derde van de leerlingen die bekend is met de kopopleiding weet nog niet of ze deze opleiding willen volgen. Ook onder deze leerlingen bevinden zich mogelijk nog potentiële kandidaten voor deze opleidingsroutes.

2. Wat voor beeld hebben deze leerlingen van de lerarenopleiding vo en het leraarsberoep?

Het beeld dat ongeveer een derde van de leerlingen heeft ten aanzien van de *lerarenopleidingen* is dat de opleiding een lage status heeft (38,5%) en saai is (32,3%). Zowel het aandeel theorie als aandeel praktijk wordt door ruim 40% van de studenten als hoog gezien. Dit is ook enigszins terug te zien in het oordeel over de studielast die door een vijfde van de studenten als zwaar/hoog wordt beoordeeld.

Het beeld dat bijna de helft van de leerlingen heeft ten aanzien van het *beroep* is dat het slecht betaald (salaris en financiële groeimogelijkheden). Ook vindt 39,8% dat de carrièremogelijkheden beperkt zijn en 26,7% dat de status van het beroep laag is.

3. Wat is de motivatie van eerstejaars studenten die aan de tweedegraads lerarenopleiding beginnen? Welke elementen in de opleiding en/of het beroep trekken hen aan?

Bij het kiezen van de opleiding spelen verschillende motieven een rol. Motieven die door de meerderheid van eerstejaars studenten aan een tweedegraads lerarenopleiding worden genoemd, zijn dat de opleiding inhoudelijk interessant is, het beroep dat ze met de studie kunnen uitoefenen hen aanspreekt en de opleiding goed aansluit bij de eigen capaciteiten en vaardigheden. Daarnaast spelen ook de beroepsmogelijkheden, de kans op een baan en de verwachting de opleiding met een redelijke inspanning tot een goed einde te kunnen brengen bij meer dan de helft van deze studenten een rol bij het kiezen van een opleiding.

Aspecten als meer of bredere beroepsmogelijkheden, een hoger salaris en meer maatschappelijk aanzien (status) spelen bij eerstejaars studenten aan een tweedegraads lerarenopleiding een minder grote rol bij het kiezen van een opleiding dan bij eerstejaars studenten in het gehele hbo.

De verwachtingen die studenten die met de tweedegraads lerarenopleiding beginnen hebben ten aanzien van hun opleiding en de onderwijsinstelling zijn vrij positief. De meest positieve verwachtingen hebben ze ten aanzien van het persoonlijk contact met medestudenten, de interessante inhoud van de opleiding en de sfeer op de opleiding. Gemiddeld geven eerstejaarsstudenten die in het studiejaar 2009/2010 beginnen met een tweedegraads lerarenopleiding deze aspecten een acht als rapportcijfer. Wel verwachten ze dat de opleiding zwaar zal zijn. Ruim drie kwart verwacht dat de intensiteit van de opleiding (zeer) hoog is en ruim twee derde het niveau (moeilijkheidsgraad) van de opleiding (zeer) hoog is. Ook denkt ongeveer een derde dat het aandeel theorie in de opleiding (zeer) veel is en ongeveer de helft denkt dit van het aandeel praktijk in de opleiding. De meeste studieproblemen worden verwacht met wiskunde (19% in 2009/2010), gevolgd door rekenvaardigheden (14%), het maken van een portfolio en presenteren (beide 12%).

4. *Hoeveel eerstejaars studenten in het hoger onderwijs hebben de tweedegraads lerarenopleiding wel overwogen, maar er uiteindelijk niet voor gekozen? Wat zijn hiervan de redenen?*

Bij eerstejaars studenten is een vergelijkbaar beeld te zien als bij de leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo wat betreft het animo voor de tweedegraads lerarenopleiding. Ongeveer vier procent van de eerstejaars studenten heeft gekozen voor een tweedegraads lerarenopleiding. Onder eerstejaars studenten geeft een aanzienlijk kleiner deel (ongeveer 2%) aan deze opleiding te hebben overwogen maar niet te hebben gekozen. Meest genoemde redenen hiervoor zijn – net als bij de leerlingen - de beperkte loopbaan- en carrièremogelijkheden, de beperkte financiële groeimogelijkheden (salaris) en weinig uitdaging in de opleiding (saai).

5. *Welk beeld (imago) hebben eerstejaars studenten in het hoger onderwijs die de lerarenopleiding niet hebben overwogen van de opleiding en het beroep?*

Aspecten van het *leraarsberoep* die door studenten die geen tweedegraads lerarenopleiding hebben gekozen of hebben overwogen als positief worden beoordeeld, zijn dat je als leraar veel kans hebt op een baan (64%), dat het beroep zeer afwisselend is (52%) en dat leraren veel mogelijkheden hebben tot zelfontplooiing (39%). Waar studenten minder positief over oordelen, zijn de beperkte financiële groeimogelijkheden (53%), de beperkte loopbaanmogelijkheden en de lage status van het beroep (35%). Dit laatste komt overeen met de resultaten van de leerlingenenquête.

Het beeld dat deze eerstejaars studenten hebben van de *lerarenopleiding* is minder eenduidig. Ruim een derde denkt dat het niveau van de opleiding vrij gemakkelijk is, terwijl bijna een derde denkt dat de opleiding vrij zwaar is. Ook verwacht ongeveer een derde dat de opleiding uitdagend is, maar een vergelijkbaar aandeel verwacht dat de opleiding saai is. Verder vindt ongeveer een derde van de eerstejaars studenten dat de opleiding een lage status heeft en dat het een typische vrouwenopleiding is.

6. *Welk beeld hebben werkgevers van vo-scholen bij de reguliere en alternatieve opleidingsroutes naar leraar in het vo?*

Uit de enquête onder schoolleiders en bestuurders ontstaat het beeld dat zij niet altijd een duidelijk beeld hebben van de studiekeurmerken (niveau, intensiteit, aandeel theorie, aandeel praktijk, innovatief vermogen, geschiktheid voor mannen en vrouwen) van de verschillende opleidingsroutes die studenten opleiden tot leraar in

het vo. Dat geldt met name ten aanzien van de educatieve minor, de eerstegraads opleiding voor tweedegraads docenten, de opleiding voor zij-instromers en de eerstegraads lerarenopleiding. Scholen die daar wel zicht op hebben, beoordelen de meeste studiekekenmerken van de bevroegde opleidingsroutes als gemiddeld of neutraal. Toch geeft ook een deel van de vo-scholen aan de intensiteit van de opleidingsroutes hoog te vinden, het aandeel theorie in de opleidingsroutes te weinig te vinden, het aandeel praktijk in de opleidingsroutes te weinig te vinden en de opleidingsroutes als behoudend te typeren (zie tabel S1). Over de opleidingsroute voor zij-instromers zijn de scholen het minst positief ten aanzien van deze studiekekenmerken.

Tabel S1: Oordeel van werkgevers van vo-scholen over een aantal studiekekenmerken van de verschillende opleidingsroutes

	Intensieve belasting	Te weinig theorie	Te weinig praktijk	Behoudend
tweedegraads lerarenopleiding	19,7	35,3	28,8	30,9
eerstegraads lerarenopleiding	32,9	16,3	39,2	40,4
Educatieve minor	28,8	28,2	40,8	19,4
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	49,6	10,9	21,6	31,9
Opleiding voor zij-instromers	50,3	39,8	45,7	43,0

7. *Wat vinden werkgevers van vo-scholen van de kwaliteit van de diverse opleidingsroutes en de mate waarin zij aansluiten op het beroep van leraar in het vo? Wat zijn mogelijke verbeteringen ten opzicht van de kwaliteit en aansluiting op scholen?*

Over het algemeen vinden de meeste scholen dat de aansluiting van de opleidingsroutes op het leraarsberoep voldoende tot goed is en dat de kwaliteit van de opleidingsroutes voldoende is. Het meest kritisch zijn zij over de opleiding voor zij-instromers; 41,3% vindt de aansluiting van deze opleiding op het leraarsberoep slecht en de helft vindt deze opleiding niet van voldoende kwaliteit. Ook zijn scholen wat kritischer over de educatieve minor en de reguliere tweedegraads lerarenopleiding. Ongeveer een vijfde vindt dat de educatieve minor slecht aansluit op het leraarsberoep en ongeveer een kwart vindt de kwaliteit van deze opleidingsroute onvoldoende. Voor de reguliere tweedegraads lerarenopleiding is dit respectievelijk 10,8% en 24,2%. Aandachtspunten voor deze opleidingen betreffen met name de pedagogisch-didactische kennis en het om kunnen gaan met verschillen binnen een groep leerlingen. Voor de tweedegraads lerarenopleiding is ook de vakkennis een verbeterpunt en voor de educatieve minor zelfreflectie en persoonlijke ontwikkeling.

8. *Hoe kan volgens werkgevers van vo-scholen het imago van de opleidingen en het beroep verbeterd worden?*

Suggesties van werkgevers van vo-scholen om het beeld van het opleidingsstelsel vo te verbeteren, zijn divers. Ten aanzien van het beroep wordt onder meer geadviseerd om het beeld van werken in het onderwijs te bevorderen en om de arbeidsvoorwaarden (het salaris, het carrièreperspectief en promotiekansen) en arbeidsomstandigheden (werkplek, huisvesting, taakbelasting) te verbeteren. Andere punten die worden genoemd zijn docenten aanspreken op hun kwaliteit en eigen verantwoordelijkheid en de ruimte voor deskundigheidsbevordering beter benutten. Ten aanzien van de lerarenopleidingen wordt onder meer geadviseerd om studenten vooraf beter voor te lichten over de opleiding en het beroep (verwachtingenmanagement), betere selectie van studenten, studie zwaarder maken

(langere opleidingsduur, verhogen toelatingseisen, meer praktijkervaring en meer vaakinhoud en didactiek in de opleiding), betere afstemming tussen opleidingen en scholen en meer maatwerk in de opleiding.

9. *Wat vinden managers en lerarenopleiders (de aanbieders) van de reguliere (eerstegraads/tweedegraads) lerarenopleidingen vo? Wat gaat goed? Wat kan beter?*

Over het algemeen zijn de lerarenopleidingen vrij positief over hun opleiding. Er is in de afgelopen jaren veel gebeurd om de kwaliteit van de lerarenopleidingen te verbeteren, onder meer als gevolg van het invoeren van de kennisbases en bijbehorende landelijke toetsen, de vormgeving van het opleiden in de school en het ontstaan van nieuwe opleidingsroutes. Volgens de opleidingen leiden zij studenten op tot startbekwame leraren. Deze leraren hebben de eerste paar jaar na hun opleiding nodig om het beroep verder te leren (inductiefase). De inductiefase kan volgens geïnterviewden wel beter georganiseerd worden.

10. *Wat vinden managers en lerarenopleiders van de alternatieve opleidingsroutes? Wat verwacht men van deze opleidingsroutes?*

Over het algemeen vinden de lerarenopleidingen vo de alternatieve opleidingsroutes een goede ontwikkeling met het oog op het lerarentekort. Aandachtspunt is volgens hen wel het bewaken van de kwaliteit. Het eindniveau van alle studenten zou hetzelfde moeten zijn ongeacht de opleidingsroutes. Daar worden nog wel eens vraagtekens bij gezet, ook gezien de beperkte duur van deze alternatieve opleidingsroutes en het beeld dat hierdoor kan ontstaan dat iedereen tegenwoordig wel leraar kan worden. Voor de opleidingen vergen de alternatieve routes bovendien de nodige planning en organisatie.

Met name de tweedegraads lerarenopleidingen hebben nog wel eens vraagtekens bij de beperkte bevoegdheid die een educatieve minor van 30 studiepunten oplevert. Het betreft dan vooral de beperkte pedagogisch-didactische vorming van deze studenten. Specifiek aandachtspunt bij de kopopleiding is de verwantschapstabel: een overzicht van hbo en wo bacheloropleidingen die toegang geven tot de kopopleiding. Deze is volgens een deel van de geïnterviewden te breed opgezet waardoor de vakkennis van een deel van de studenten niet op orde is.

Kanttekening bij de opleiding voor zij-instroom is dat dit een zwaar traject is voor de deelnemers. Zij hebben al een baan op een vo-school als ze met de opleiding beginnen en krijgen vanuit hun werkgever niet altijd voldoende ruimte voor de opleiding.

De verwachting van de alternatieve opleidingsroutes is niet zozeer dat het de kwaliteit van de opleiding verbetert, maar wel dat het andere doelgroepen aantrekt. Er zijn meer mogelijkheden om leraar te worden, waardoor de opleiding voor een breder publiek toegankelijk en aantrekkelijker is geworden. En daarmee wordt ook de instroom in de lerarenopleidingen vergroot. Wel worden vraagtekens gezet bij de omvang van deze extra instroom en in hoeverre de kosten van deze alternatieve routes opwegen tegen de baten.

11. *Wat is volgens managers en lerarenopleiders het imago van de lerarenopleidingen vo? Wat is de invloed van de alternatieve opleidingsroutes hierop? Zijn er suggesties voor verbetering van dit imago?*

In de interviews komt naar voren dat met name de tweedegraads lerarenopleidingen ervaren dat vanuit de overheid en media vooral aandacht is voor wat er niet goed gaat in het onderwijs (negatieve publiciteit).

In de samenleving is veel waardering voor mensen die in het onderwijs werken, maar tegelijkertijd vindt men het beroep niet aantrekkelijk: leraren worden slecht betaald, het is een zwaar beroep (werken met moeilijke kinderen) en het heeft geen “cool” imago.

Binnen de universiteit wordt de eerstegraads lerarenopleiding over het algemeen als een praktijkopleiding en relatief “softe” opleiding gezien, die geschikt is voor studenten die geen toponderzoeker kunnen worden.

Op de vraag wat de invloed is van de alternatieve opleidingsroutes op het imago van de lerarenopleidingen vo weten geïnterviewden niet altijd antwoord te geven. Een enkeling denkt dat deze routes op de langere termijn (als er meer universitair geschoolde leraren voor de klas staan) zullen bijdragen aan een beter imago.

De geïnterviewde opleiders en managers van lerarenopleidingen hebben verschillende suggesties om het imago van de lerarenopleiding te verbeteren. Suggesties voor verbetering van het imago hebben betrekking op bijdrage aan een positieve beeldvorming vanuit de beroepsgroep zelf, verplichte professionalisering van leraren, het verlagen van de werkdruk, het verhogen van het salaris, het beperken van het onbevoegd lesgeven, het verhogen van de toelatingseisen voor de lerarenopleiding, en het oprichten van meer academische opleidingsscholen naar het voorbeeld van academische ziekenhuizen.

Aanbevelingen

Door verschillende partijen die in dit onderzoek zijn bevraagd, is een veelheid aan aanbevelingen gedaan om het imago van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep te verbeteren. Voor een deel van deze aanbevelingen geldt dat zij in de praktijk reeds worden opgepakt (bijvoorbeeld ten aanzien van verplichte professionalisering). Verder werd in de interviews met de lerarenopleidingen vo ook duidelijk dat veel aanbevelingen en maatregelen om de kwaliteit te verbeteren (bijvoorbeeld door het verlengen van de opleidingsduur of het verhogen van de toelatingseisen) op de korte termijn een nadelig effect hebben op de instroom in de opleiding (lagere instroom). Op de langere termijn kunnen hierdoor andere doelgroepen worden aangetrokken waardoor dit nadelige effect weer wordt opgeheven. Op basis van de onderzoeksresultaten en de aanbevelingen uit het veld komen de onderzoekers tot de volgende aanbevelingen voor de lerarenopleidingen, scholen en sociale partners in het vo:

Actievere voorlichting en werving onder potentiële kandidaten

Uit dit onderzoek blijkt dat er nog potentiële kandidaten zijn voor de lerarenopleidingen of alternatieve opleidingsroutes onder leerlingen in de laatste klassen van de havo en het vwo bevatten. Dit betreft de volgende groepen leerlingen:

- ∞ Leerlingen die verder willen studeren in het hbo en die hbo-lerarenopleiding wel hebben overwogen maar niet hebben gekozen.
- ∞ Leerlingen die verder willen studeren in het hbo en die hbo-lerarenopleiding wel hebben overwogen maar uiteindelijk hebben gekozen voor de pabo.
- ∞ Leerlingen die verder willen studeren aan de universiteit en nog niet weten of ze na hun studie nog een eerstegraads lerarenopleiding willen gaan doen.

- ∞ Leerlingen die verder willen studeren aan de universiteit en aangeven dat ze na hun studie geen eerstegraads lerarenopleiding willen gaan doen.
- ∞ Leerlingen die niet bekend zijn met alternatieve opleidingsroutes tot leraar in het vo, de educatieve minor en de kopopleiding.
- ∞ Leerlingen die wel bekend zijn met alternatieve opleidingsroutes tot leraar in het vo, de educatieve minor en de kopopleiding, maar nog niet weten of ze die willen gaan volgen.

Met actieve voorlichting en werving kunnen lerarenopleidingen en scholen in het vo deze groepen leerlingen stimuleren om (ook) een opleiding tot leraar in het vo te kiezen. Daarbij is het van belang om de leerlingen goed voor te lichten over hoe je leraar kunt worden en een volledig beeld te geven van de reguliere lerarenopleidingen en de alternatieve routes daarin (zoals de educatieve minor en de kopopleiding). Zo kan tevens de bekendheid met de alternatieve opleidingsroutes worden vergroot. Ook is het van belang om aandacht te besteden aan het (negatieve) beeld dat zij hebben van de opleiding en het beroep (bijvoorbeeld ten aanzien van het salaris, de status en de loopbaanmogelijkheden).

Opstellen van een overzicht van de verschillende opleidingsroutes

Een andere aanbeveling is om een overzicht te maken van de diverse opleidingsroutes tot leraar in het vo waarin per opleidingsroute een beschrijving wordt gegeven van onder meer de opzet en inhoud, de opleidingsduur, de doelgroep (voor wie is de opleidingsroute bedoeld) en de bevoegdheid die het oplevert. Zo wordt inzichtelijk welke verschillende opleidingsroutes er zijn voor leraar in het vo (volledig beeld van opleidingsmogelijkheden) en wat de verschillen zijn tussen de diverse opleidingsroutes. Tevens kan een dergelijk overzicht dienen als het een soort uitleg en verantwoording (rechtvaardiging) van de verschillende opleidingsroutes.

Opzetten van een landelijk assessment

Om gemotiveerde en geschikte studenten te selecteren voor de lerarenopleiding vo en om voor iedere student de meest geschikte opleidingsroute te bepalen, zouden de lerarenopleidingen gezamenlijk een landelijk assessment op kunnen zetten. Hiermee geef je als opleiding ook een duidelijk signaal af dat niet iedereen leraar kan worden. Een goede selectie kan er bovendien toe bijdragen dat minder studenten in het eerste jaar van de opleiding uitvallen. Voordelen van een landelijk assessment zijn dat niet alle opleidingen afzonderlijk een eigen assessment hoeven op te zetten en dat er één lijn zit in het assessment. Bovendien voorkom je met een landelijk assessment dat studenten gaan “shoppen” bij de verschillende opleidingen om te kijken waar ze het makkelijkst hun diploma kunnen halen.

Inzicht in kosten en baten van de alternatieve opleidingsroutes

Uit de interviews met lerarenopleidingen blijkt dat instroom in de alternatieve opleidingsroutes sterk kan wisselen en soms aan de lage kant is. De alternatieve opleidingsroutes vragen over het algemeen wel de nodige planning en organisatie vanuit de lerarenopleidingen. Het is vooralsnog onduidelijk in hoeverre de alternatieve opleidingsroutes voldoende massa hebben om rendabel te zijn. Door de kosten en baten van de verschillende opleidingroutes in kaart te brengen, wordt inzichtelijk wat de levensvatbaarheid is van de verschillende opleidingsroutes. Het kan ook inzicht geven in mogelijkheden om het aanbod van de alternatieve opleidingsroutes meer te stroomlijnen (bijvoorbeeld door het aantal aanbieders te beperken).

Opleiding voor zij-instroom verbeteren

Uit dit onderzoek blijkt dat er vanuit de vo-scholen en de lerarenopleidingen de nodige kritiek is op de opleidingsroute voor zij-instromers. Een aanbeveling is om deze opleidingsroute nog eens goed onder de loep te nemen en na te gaan hoe deze opleiding verbeterd kan worden. Aandachtspunten zijn onder meer verwachtingenmanagement en selectie van personen voor de opleiding voor zij-instroom (onder meer ten aanzien van motivatie, geschiktheid en vakinhoudelijke kennis), dat de school tijd vrij maakt voor de zij-instromer om aan de opleiding te kunnen besteden, opbouw van werkzaamheden op de school waar ze werkzaam zijn tijdens de opleiding, pedagogische en didactische kennis en vaardigheden en het om kunnen gaan met verschillen binnen een groep leerlingen.

Verbeteren van de inductiefase

Het vormgeven van de inductiefase ligt bij individuele scholen. Er zijn momenteel grote verschillen tussen scholen in hoe ze de inductiefase hebben ingericht. Om de inductiefase goed vorm te kunnen geven, is het van belang om inzicht te krijgen in wat effectieve methoden zijn om die inductiefase vorm te geven. Als duidelijk is wat werkt, kunnen scholen daarover geïnformeerd worden en kunnen zij gestimuleerd worden om die methoden toe te passen.

Positieve beeldvorming vanuit de lerarenopleidingen en scholen in het vo

Een andere aanbeveling is dat scholen en lerarenopleidingen zelf een actievere rol spelen bij het bepalen van het beroepsbeeld. Zij kunnen zichzelf meer profileren, bijvoorbeeld door te laten zien wat er allemaal wordt gedaan op de scholen en lerarenopleidingen (laten zien wat er goed gaat, succesverhalen presenteren). Leraren zouden ook meer bewust gebruik kunnen maken van hun eigen voorbeeldfunctie, bijvoorbeeld door uit te dragen dat ze trots zijn op hun vak en dat ze het leuk vinden om les te geven.

1. Inleiding

In opdracht van de cao-tafel vo heeft het onderzoeksteam van het CAOP (CAOP Research) een onderzoek uitgevoerd naar meningen en verwachtingen van belanghebbenden ten aanzien van het opleidingsstelsel voor de lerarenopleidingen vo. Doel van het onderzoek is om na te gaan wat het imago is van het opleidingsstelsel vo, de nieuwe routes daarin en het leraarsberoep. Daarnaast wordt achterhaald in hoeverre de veranderingen in het opleidingsstelsel vo en de nieuwe opleidingsroutes daarin volgens betrokken partijen bijdragen aan het verminderen van de kwantitatieve en kwalitatieve tekorten in het vo.

1.1 Aanleiding

De komende jaren wordt een kwantitatief tekort aan leraren in het vo verwacht, doordat er veel leraren met (pre)pensioen gaan. Volgens ramingen van het Ministerie van OCW zal het lerarentekort de komende jaren toenemen naar ongeveer 4.300 fte in 2015 en 2016. Daarna zal het lerarentekort weer afnemen, vanwege de dalende leerlingaantallen en verminderde uitstroom via (pre)pensioen waardoor de behoefte aan personeel afneemt.¹

In het vo is ook sprake van kwalitatieve tekorten. In 2008 bedroeg het aantal lessen dat niet bevoegd werd gegeven 18% (d.w.z. deze lessen werden gegeven door personen die onbevoegd en onbenoembaar zijn).² Bovendien is er veel discussie over de kwaliteit van de lerarenopleidingen en leraren. Leraren zouden in de opleiding onvoldoende worden voorbereid op het leraarschap. En het instroomniveau van studenten die de lerarenopleidingen instromen is een aandachtspunt.

Goed en voldoende personeel is essentieel om de kwaliteit van het onderwijs hoog te houden. De lerarenopleidingen spelen hierbij een centrale rol.

Om de kwantitatieve en kwalitatieve tekorten aan te pakken en om ervoor te zorgen dat er geen twijfel meer bestaat over de kwaliteit van de lerarenopleidingen, zijn er diverse maatregelen genomen. Voorbeelden hiervan zijn het ontwikkelen van landelijke kennisbases en kennistoetsen, het invoeren van opleiden in de school, het opzetten van nieuwe opleidingsroutes (zoals educatieve minor en kopopleiding) en het stimuleren van alternatieve opleidingsroutes (bijvoorbeeld middels een subsidieregeling voor zij-instromers). De basis voor deze activiteiten vormen onder meer de *Beleidsagenda Lerarenopleidingen 2005-2008*, de nota *Krachtig Meesterschap, Kwaliteitsagenda voor het opleiden van leraren 2008-2011* en het *Actieplan Leerkracht van Nederland*. In onderstaand kader staan enkele van de maatregelen die de afgelopen periode zijn genomen nader beschreven.

¹ OCW (2011). Nota Werken in het Onderwijs.

² www.stamos.nl

Voorbeelden van maatregelen om kwalitatieve en kwantitatieve tekorten aan te pakken

Kennisbases en -toetsen

De tweedegraads en eerstegraads hbo-lerarenopleidingen hebben in de afgelopen jaren kennisbases ontwikkeld. Een kennisbasis is de beschrijving van de kennis die de leraar aan het einde van zijn opleiding minimaal moet hebben om professioneel bekwaam en zelfstandig aan het werk te kunnen in het onderwijs.

Daarnaast worden landelijke kennistoetsen ontwikkeld om na te gaan of de leraren in opleiding de kennisbases voldoende beheersen.³ Volgens de Nota Werken in het Onderwijs 2012 is het streven dat alle kennisbases en landelijke toetsen in 2016 zijn ingevoerd.

Opleiden in de school

Opleiden in de school betekent dat onderwijsinstellingen in het voortgezet onderwijs zelf toekomstig onderwijspersoneel opleiden. Hiervoor werken zij samen met de lerarenopleidingen vo. Toekomstige leraren worden zo voor een groot gedeelte van hun studietijd op de werkplek opgeleid. Dit opleiden in de school wordt van overheidswege (financieel) gestimuleerd. Per 1 oktober 2010 volgden bijna 8.000 studenten een opleiding aan een gesubsidieerde opleidingsschool. Daarnaast is een groeiend aantal niet-gesubsidieerde initiatieven gaande.⁴

Kopopleiding

Om het lerarentekort aan te pakken zijn sinds 2004 op verschillende hogescholen kopopleidingen gestart om hbo- en wo-bachelors versneld (in één jaar) een tweedegraads lesbevoegdheid te laten halen. De kopopleiding is bedoeld voor bachelors met een opleiding in de richting van een schoolvak. In een verwantschapstabel wordt aangegeven welke bachelor- en wo-opleidingen toegang geven tot welke kopopleiding. In de opleiding wordt voornamelijk aandacht besteed aan de ontwikkeling van didactische en pedagogische competenties. Studenten krijgen voor deze opleiding een extra jaar studiefinanciering. In 2004 zijn 40 studenten gestart met een kopopleiding en dit aantal is toegenomen naar 223 studenten in 2009 en 420 in het afgelopen jaar.⁵

Educatieve minor

Sinds het studiejaar 2009/2010 kunnen studenten die in de bachelorfase van hun universitaire studie ook een educatieve minor volgen waarmee ze een beperkte tweedegraads bevoegdheid kunnen halen voor het vmbo en de eerste drie leerjaren van havo en vwo. Een educatieve minor geeft geen bevoegdheid voor het beroepsgerichte onderwijs en het mbo. Doel hiervan is om nieuwe doelgroepen te interesseren in het onderwijs en dat er uiteindelijk meer academici voor de klas komen. Voorwaarde is dat alleen opleidingen die voldoende vakinhoudelijke kennis garanderen in aanmerking komen voor de educatieve minor. In een verwantschapstabel staat aangegeven welke opleidingen in combinatie met de educatieve minor leiden tot lesbevoegdheid in welk vak. In het studiejaar 2009/2010 zijn 329 studenten begonnen aan een educatieve minor. Per 1 februari 2010 zijn nog eens 138 studenten begonnen met de minor.⁶ Volgens de Nota Werken in het Onderwijs 2012 zijn dit jaar minimaal 335 studenten (aan 11 instituten) begonnen met een educatieve minor.

Regeling voor zij-instromers

Vanuit het ministerie van OCW is in 2009 subsidie beschikbaar gesteld om zij-instroom vanuit andere sectoren naar het vo en mbo te stimuleren. Dit leverde 416 leraren op. Voor 2010 is € 12 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het opleiden van ruim 600 zij-instromers. Voor 2011 was een bedrag van € 4 miljoen beschikbaar. Vanwege de vele subsidieaanvragen is dit bedrag verhoogd tot € 7,5 miljoen.

³ Inspectie van het Onderwijs (2011). Monitoring Krachtig Meesterschap. Een eerste verkenning.

⁴ Inspectie van het Onderwijs (2011). Monitoring Krachtig Meesterschap. Een eerste verkenning.

⁵ HBO-Raad (2009). Factsheet 'kopopleidingen' in het hbo. Instroom binnen kopopleidingen in de periode 2004 – 2009.

⁶ ITS (2010). Een nieuwe route naar het leraarschap. Evaluatie startjaar educatieve minor. In opdracht van VSNU/ICL.

Het overzicht van maatregelen laat zien dat er in de afgelopen jaren veel is gebeurd binnen de lerarenopleidingen. Dit was aanleiding om bij belanghebbenden na te gaan wat hun opinies en verwachtingen zijn ten aanzien van het opleidingsstelsel, het imago ervan en alternatieve routes daarin. Het onderzoek bestaat uit een combinatie van enquêtes en diepte-interviews. Informatie voor dit onderzoek is verzameld bij vier groepen: (1) leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo (de potentiële deelnemers), (2) eerstejaars studenten in het hoger onderwijs (de deelnemers), (3) werkgevers in het voortgezet onderwijs (de afnemers) en (4) managers en lerarenopleiders van de lerarenopleidingen vo (de aanbieders).

1.2 Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek is om nagegaan wat het imago is van het opleidingsstelsel vo, de nieuwe routes daarin en het leraarsberoep. Tevens wordt achterhaald in hoeverre de veranderingen in het opleidingsstelsel vo en de nieuwe opleidingsroutes daarin volgens betrokken partijen bijdragen aan het verminderen van de kwantitatieve en kwalitatieve tekorten in het vo. Het onderzoek biedt aanknopingspunten voor lerarenopleidingen, scholen en sociale partners in het vo voor om het verbeteren van het opleidingsstelsel en de nieuwe routes daarbinnen alsmede het imago van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep.

1.3 Onderzoeksvragen

Voor de vier verschillende doelgroepen zijn afzonderlijke onderzoeksvragen geformuleerd.

Leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo (potentiële deelnemers)

12. Overwegen leerlingen in de laatste jaren van de havo en het vwo bij de keuze voor een vervolgopleiding een lerarenopleiding vo? Welke motieven spelen daarbij een rol?
13. Wat voor beeld hebben deze leerlingen van de lerarenopleiding vo en het leraarsberoep?

Eerstejaars studenten in het hoger onderwijs (deelnemers)

14. Wat is de motivatie van eerstejaars studenten die aan de tweedegraads lerarenopleiding beginnen? Welke elementen in de opleiding en/of het beroep trekken hen aan?
15. Hoeveel eerstejaars studenten in het hoger onderwijs hebben de tweedegraads lerarenopleiding wel overwogen, maar er uiteindelijk niet voor gekozen? Wat zijn hiervan de redenen?
16. Welk beeld (imago) hebben eerstejaars studenten in het hoger onderwijs die de lerarenopleiding niet hebben overwogen van de opleiding en het beroep?

Werkgevers van vo-scholen (afnemers)

17. Welk beeld hebben werkgevers van vo-scholen bij de reguliere en alternatieve opleidingsroutes naar leraar in het vo?
18. Wat vinden zij van de kwaliteit van de diverse opleidingsroutes en de mate waarin zij aansluiten op het beroep van leraar in het vo? Wat zijn mogelijke verbeteringen ten opzicht van de kwaliteit en aansluiting op scholen?
19. Hoe kan volgens hen het imago van de opleidingen en het beroep verbeterd worden.

Managers en opleiders van lerarenopleidingen vo (aanbieders)

20. Wat vinden managers en lerarenopleiders van de reguliere (eerstegraads/tweedegraads) lerarenopleidingen vo? Wat gaat goed? Wat kan beter?
21. Wat vinden zij van de alternatieve opleidingsroutes? Wat verwacht men van deze opleidingsroutes?
22. Wat is het imago van de lerarenopleidingen vo? Wat is de invloed van de alternatieve opleidingsroutes hierop? Zijn er suggesties voor verbetering van dit imago?

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. Er wordt een beschrijving gegeven van de verschillende onderzoeksonderdelen.

Vervolgens beschrijven we in hoofdstuk 3 de resultaten van de enquête onder leerlingen in de eindfase van het vo (4 en 5 havo en 5 en 6 vwo). Er wordt beschreven of zij na het behalen van hun diploma in het vo al dan niet een lerarenopleiding vo willen gaan volgen en wat hun motieven zijn om hier wel of niet voor te kiezen. Ook geven we weer welk beeld zij hebben van de lerarenopleiding en het leraarsberoep.

De resultaten van de enquête onder eerstejaars studenten in het hoger onderwijs worden in hoofdstuk 4 gepresenteerd. In dit hoofdstuk staat beschreven wat de motivatie is van eerstejaars studenten in het hbo om al dan niet aan de tweedegraads lerarenopleiding te beginnen en hoe studenten die bij hun studiekeuze nooit een tweedegraads lerarenopleiding hebben overwogen aankijken tegen de lerarenopleiding.

In hoofdstuk 5 komen de resultaten van de enquête onder werkgevers van vo-scholen aan bod. Er wordt weergegeven welk beeld zij hebben van de verschillende opleidingsroutes tot leraar in het vo en hoe zij aankijken tegen de kwaliteit hiervan en de aansluiting op het leraarsberoep.

De resultaten van de diepte-interviews met lerarenopleiders en managers van eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen staan in hoofdstuk 6 beschreven. In dit hoofdstuk komt aan de orde hoe de lerarenopleiders en managers aankijken tegen de verschillende opleidingsroutes voor leraar in het vo en het imago van de opleidingen en het beroep. Ook is beschreven wat volgens hen suggesties zijn voor verbetering van het opleidingsstelsel en het imago van de opleiding en het beroep.

In de samenvatting hebben we de uitkomsten van het onderzoek (zoals beschreven in hoofdstuk 3 t/m 6) samengevat aan de hand van de onderzoeksvragen. Ook presenteren wij hier aanbevelingen voor de lerarenopleidingen, scholen en sociale partners in het vo om het opleidingsstelsel en de nieuwe routes daarbinnen, alsook het imago van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep te verbeteren.

2. Methode van onderzoek

Dit onderzoek - naar opinies en verwachtingen van belanghebbenden ten aanzien van het opleidingsstelsel, het imago ervan en nieuwe routes daarin - bestaat uit een combinatie van enquêtes, diepte-interviews en een expertmeeting onder verschillende partijen:

1. De potentiële deelnemers: leerlingen in de twee laatste jaren van het havo en vwo;
2. De deelnemers: en eerstejaarsstudenten in het hoger onderwijs (ho);
3. De afnemers: werkgevers in het voortgezet onderwijs;
4. De aanbieders: managers en medewerkers van eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen.

Hieronder volgt een nadere beschrijving van de verschillende onderzoeksonderdelen waaruit dit onderzoek is opgebouwd.

2.1 Leerlingenenquête (potentiële deelnemers)

Het onderzoek onder leerlingen is uitgevoerd door ResearchNed. Doel van dit onderdeel van het onderzoek is om na te gaan wat het imago is van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep. Hoe kijken leerlingen aan tegen de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep? En overwegen leerlingen om een lerarenopleiding vo te gaan volgen? Het onderzoek richt zich daarbij op leerlingen die in de eindfase zitten van het voortgezet onderwijs (4 en 5 havo en 5 en 6 vwo). Voor het onderzoek is gebruik gemaakt van drie verschillende online panels, te weten het Scholierenpanel van ResearchNed, YoungVotes van De Vos & Jansen en XSPanel van Centron.

In totaal zijn 9.645 scholieren uitgenodigd om een internetenquête in te vullen. Hiervan hebben er uiteindelijk 1.628 gerespondeerd (17%).⁷ Het veldwerk voor dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van 26 april tot en met 23 mei 2011. Er is twee keer elektronisch gerappelleerd. In de analyse is een weging toegepast, om te corrigeren voor afwijkende kenmerken van de respons. Door de weging wordt onder meer gecorrigeerd voor een ondervertegenwoordiging van mannen, havisten en scholieren met een EM of CM profiel⁴, en een oververtegenwoordiging van vrouwen, vwo'ers en leerlingen uit de examenklassen (5-havo, 6-vwo).

2.2 Enquête onder eerstejaars studenten ho (deelnemers)

De Startmonitor is een landelijk onderzoek dat sinds het studiejaar 2008-2009 instromende studenten in het hoger onderwijs volgt vanaf hun entree in het hbo of wo tot aan het einde van het eerste studiejaar. Doel van deze monitor is om de studiekeuze en eerste ervaringen van deze studenten in kaart te brengen alsook determinanten van studiesucces en uitval in het eerste studiejaar. Het onderzoek wordt uitgevoerd door ResearchNed. Voor het onderzoek wordt jaarlijks een steekproef getrokken uit het landelijk bestand met vooraanmelders. In opdracht van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (SBO) heeft het onderzoeksbureau deze steekproef in de hbo-sector Onderwijs uitgebreid naar de hele populatie nieuwe

⁷ Voor de tegenvallende respons zijn diverse oorzaken aan te wijzen. De voornaamste is vermoedelijk de meivakantie. Daarnaast speelt mogelijk mee dat op 16 mei de eindexamens zijn gestart en Het Scholierenpanel in maart ook al is benaderd voor een onderzoek naar studiekeuze.

studenten in de lerarenopleidingen. Inmiddels zijn gegevens bekend over de studiejaar 2008-2009 en 2009-2010.

Aan de hand van deze gegevensbestanden is in kaart gebracht wat de motivatie is van eerstejaars studenten in het hbo om al dan niet aan de tweedegraads lerarenopleiding te beginnen en hoe studenten die een lerarenopleiding niet hebben overwogen aankijken tegen de lerarenopleiding (imago). Het gegevensbestand van de Startmonitor 2008-2009 bevat informatie over 6.498 studenten in het hbo, waarvan 4,0% een tweedegraads lerarenopleiding heeft gekozen en 1,9% een tweedegraads lerarenopleiding heeft overwogen maar uiteindelijk niet heeft gekozen. Het bestand van de Startmonitor 2009-2010 bevat gegevens van 13.460 studenten in het hbo, waarvan 4,2% een tweedegraads lerarenopleiding heeft gekozen en 2,3% dit heeft overwogen maar uiteindelijk niet gekozen.

2.3 Enquête onder werkgevers van vo-scholen (afnemers)

Scholen in het vo zijn via een enquête onder het SBO (internet)panel bevraagd. Het SBO-panel bestaat uit bestuurders, managers, directeuren en hoofden personeel in het po en vo. Voor dit onderzoek zijn alleen de panelleden in het vo benaderd. Daarnaast zijn ook alle school- en locatieleiders in het vo benaderd die niet aan het SBO-panel deelnemen. Vanwege tegenvallende respons zijn vervolgens ook alle opleidingscoördinatoren benaderd voor het onderzoek. Doel van de enquête is om na te gaan welk beeld zij hebben van de verschillende opleidingsroutes tot leraar vo en hoe zij aankijken tegen de kwaliteit hiervan en aansluiting op het beroep.

In totaal hebben 236 personen de enquête ingevuld. De respons op de initiële mailing onder leden van het SBO-panel en alle school- en locatieleiders die niet aan het SBO-panel deelnemen was twintig procent⁸ en die onder de ‘opleidingscoördinatoren’ 7,5 procent. Het veldwerk voor dit onderzoek is uitgevoerd in de periode van 21 maart tot en met 20 april. Er is twee keer elektronisch gerappelleerd (onder de 1e groep ‘respondenten’). In de analyse is (vooralsnog) geen weging toegepast, vanwege de betrekkelijk geringe netto-respons.

2.4 Diepte-interviews op lerarenopleidingen (aanbieders)

Tenslotte zijn voor dit onderzoek interviews uitgevoerd met managers en lerarenopleiders aan tien lerarenopleidingen (zie tabel 2.1). Per lerarenopleiding zijn twee lerarenopleiders en één manager geïnterviewd. Doel van de interviews is om na te gaan hoe de lerarenopleidingen zelf aankijken tegen de verschillende opleidingsroutes (opinions en verwachtingen), hoe zij aankijken tegen het imago van de opleidingen en het beroep en wat suggesties zijn voor verbetering van dit imago. De interviews zijn uitgevoerd door een onderzoeksadviseur van het CAOP in de periode van 16 mei tot 6 juli 2011.

⁸ De respons onder het SBO-panel was 25% en die onder de overige schoolleiders 13% (1e batch).

Tabel 2.1: Overzicht van lerarenopleidingen die mee hebben gewerkt aan dit onderzoek

Tweedegraads lerarenopleidingen:

- HvA (Amsterdam)
 - Driestar educatief (Gouda)
 - ILS-HAN (Nijmegen)
 - Fontys Lerarenopleiding (Sittard)
 - NHL (Leeuwarden)
 - Windesheim (Zwolle)
-

Eerstegraads lerarenopleidingen:

- TU Delft
 - ICLON (Leiden)
 - VU (Amsterdam)
 - IVLOS (Utrecht)
-

3. Resultaten leerlingenenquête (potentiële deelnemers)

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de leerlingenenquête beschreven. Doel van deze enquête - afgenomen onder leerlingen in 4 en 5 havo en 5 en 6 vwo - is om na te gaan (1) of de leerlingen bij de keuze voor een vervolgopleiding een lerarenopleiding vo overwegen en welke motieven daarbij een rol spelen en (2) wat voor beeld zij hebben van de lerarenopleiding vo en het leraarsberoep. In totaal hebben 1.628 leerlingen de enquête ingevuld, waarvan 1.009 vwo-leerlingen (610 in 6 vwo en 399 in 5 vwo) en 619 havo-leerlingen (419 in 5 havo en 200 in 4 havo).

3.1 Keuze voor de tweedegraads lerarenopleiding

Aan de leerlingen is gevraagd wat ze direct na het middelbaar onderwijs gaan doen. Van de 1.628 leerlingen die de enquête hebben ingevuld, geven 631 leerlingen aan na de middelbare school verder te willen leren in het hbo. Hiervan willen 90 studenten een opleiding in de sector onderwijs volgen. De sector onderwijs omvat naast de pabo en de tweedegraads lerarenopleidingen ook de eerstegraads lerarenopleiding lichamelijke oefening, de opleidingen tot docent drama, docent muziek, docent dans en docent beeldende kunst & vormgeving, de opleiding tot leraar Nederlandse gebarentaal en een aantal associate degrees (zoals associate degree onderwijsondersteuner, associate degree taalondersteuner en associate degree schrijftolk).

Bij het kiezen van een vervolgopleiding in het hbo, spelen verschillende motieven een rol. De motieven die door ruim 80% van de leerlingen worden genoemd, zijn dat (1) de opleiding inhoudelijk interessant moet zijn, (2) het specifieke beroep dat ze ermee kunnen uitoefenen hen aanspreekt en (3) de opleiding goed aansluit bij hun capaciteiten en vaardigheden (zie tabel 3.1).

Leerlingen die kiezen voor een opleiding in de sector onderwijs noemen vaker als motieven voor het kiezen van hun opleiding dat de opleiding beroepsgericht is en veel mogelijkheden biedt om praktijkervaring op te doen. Leerlingen die voor een andere opleiding kiezen (dus geen lerarenopleiding) noemen relatief vaker de brede beroepsmogelijkheden die de opleiding biedt en het hoge salaris dat ze ermee kunnen gaan verdienen.

Tabel 3.1: Hoe belangrijk zijn/waren de volgende motieven voor het kiezen van je opleiding? (% (heel) belangrijk)*

	Opleiding in een andere sector	Opleiding in de sector onderwijs	Totaal
De opleiding moet inhoudelijk interessant zijn	87,4	91,7	88
Het specifieke beroep dat ermee is uit te oefenen, moet aanspreken	81,6	89,4	82,7
De opleiding moet goed aansluiten bij mijn capaciteiten en vaardigheden	82	85,7	82,5
Opleiding met een redelijke inspanning tot een goed einde kunnen brengen	72,1	79,5	73,1
Grote kans op een baan	72,8	69,6	72,4
Veel mogelijkheden in de studie om praktijkervaring op te doen	66,8	77,9	68,4
De opleiding biedt veel of brede beroepsmogelijkheden	69,9	39,6	65,7
De opleiding moet duidelijk beroepsgericht zijn	46,6	63	48,9
Een hoog salaris	49,1	23,2	45,6
Veel aandacht voor onderzoeksvaardigheden	43,1	45,8	43,5
Veel aandacht voor theoretische grondslagen	41,8	49,8	42,9
Veel maatschappelijk aanzien/status	25,5	24,8	25,4
De mogelijkheid van een verkorte onderwijsroute of vrijstellingen	22,4	18,4	21,9
Totaal (N)	541	90	631

*Selectie: indien (potentiële) hbo-opleiding aangegeven

Van de 631 leerlingen die verder willen leren in het hbo, geven slechts 23 leerlingen aan voor een tweedegraads lerarenopleiding te kiezen. Aan de studenten de kiezen voor een tweedegraads lerarenopleiding is gevraagd wat hen aantrekt in deze opleiding. De antwoorden op deze vraag zijn zeer divers (zie tabel 3.2). Meest genoemde redenen zijn vakinhoudelijke interesse, werken met kinderen/jongeren en het overdragen van kennis.

Tabel 3.2: Wat trekt je aan in de tweedegraads lerarenopleiding? *

	% (heel) belangrijke rol
Vakinhoudelijke interesse	70,4
Werken met kinderen/jongeren	70
Overdragen van kennis	67,5
Veel afwisseling in het beroep van leraar	57,5
Goede kans op een baan	57,2
Zelfstandig kunnen werken als leraar	56,9
Mogelijkheid tot zelfontplooiing	49,7
Flexibele werktijden en/of mogelijkheden tot deeltijdwerk	44,3
Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar	44,2
Veel vakanties	37,2
Totaal (N)	20

*Selectie: leerlingen die kiezen voor een tweedegraads lerarenopleiding

Verder hebben 47 leerlingen aangegeven voor de pabo te kiezen. Ongeveer een derde van deze leerlingen heeft ook de tweedegraads lerarenopleiding overwogen. Belangrijkste reden om uiteindelijk toch de pabo te kiezen is dat de leeftijdsgroep van de leerlingen in het po hen meer aanspreekt.

Van de respondenten die niet voor een lerarenopleiding kiezen, geeft 30% aan dit wel overwogen te hebben. De meest genoemde redenen waarom ze uiteindelijk toch niet voor een lerarenopleiding hebben gekozen, zijn dat de opleiding hen weinig uitdagend lijkt, de beperkte financiële doorgroei mogelijkheden, de beperkte loopbaanmogelijkheden met het diploma en in het onderwijs (zie tabel 3.3). Hier zit nog potentieel voor tweedegraads lerarenopleidingen om de instroom in de opleiding te verhogen.

Tabel 3.3: Waarom heb je uiteindelijk toch niet voor een tweedegraads lerarenopleiding gekozen?*

	% (heel) belangrijk
De opleiding lijkt mij saai (weinig uitdaging)	37,3
Beperkte financiële groeimogelijkheden (salaris)	35,6
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden met diploma lerarenopleiding	34,3
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden in het onderwijs	30
Geen belangstelling voor het onderwijs	20
De opleiding lijkt mij moeilijk/zwaar (bv taal, rekenen)	17,3
Ik ben niet geschikt om met jongeren te werken	8,9
Ik werd niet toegelaten (selectie/loting)	5,2
Totaal (N)	166

*Selectie: leerlingen die tweedegraads lerarenopleiding wel hebben overwogen, maar niet gekozen

3.2 Keuze voor de eerstegraads lerarenopleiding

Het aantal leerlingen dat na de middelbare school verder wil studeren aan de universiteit bedraagt 723. Van de 216 leerlingen die een studie kiezen in de richting van een schoolvak, overweegt slechts een klein deel (7,3%) om na afloop van hun universitaire opleiding de eerstegraads lerarenopleiding te volgen. Aspecten die hen het meest aantrekken in de eerstegraads lerarenopleiding zijn vakinhoudelijke interesse, overdragen van kennis en veel afwisseling in het beroep (zie tabel 3.4).

Tabel 3.4: Wat trekt je aan in de eerstegraads lerarenopleiding? *

	% (heel) belangrijk
Vakinhoudelijke interesse	84,1
Overdragen van kennis	80,1
Veel afwisseling in het beroep van leraar	72,4
Werken met kinderen/jongeren	59,1
Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar	53,6
Flexibele werktijden en/of mogelijkheden tot deeltijdwerk	50,2
Zelfstandig kunnen werken als leraar	48,1
Goede kans op een baan	43,9
Veel vakanties	36,9
Mogelijkheid tot zelfontplooiing	30,7
Totaal (N)	16

*Selectie: leerlingen die kiezen voor een eerstegraads lerarenopleiding

Het merendeel overweegt niet om na de studie een eerstegraads lerarenopleiding te volgen, met name omdat het werken met kinderen/jongeren hen niet aan spreekt (zie tabel 3.5). Bijna een kwart geeft aan nog niet te weten of ze na de universitaire

opleiding nog een eerstegraads opleiding overwegen. Voor eerstegraads lerarenopleidingen zit hier nog potentieel om de instroom in de opleiding te bevorderen.

Tabel 3.5: Waarom overweeg je niet om een eerstegraads lerarenopleiding na je universitaire opleiding te volgen?*

	%
Werken met kinderen/jongeren spreekt mij niet aan	35
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden met diploma eerstegraads lerarenopleiding	0,5
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden in het onderwijs	9,3
Beperkte financiële groeimogelijkheden (salaris)	15,3
De opleiding lijkt mij saai (weinig uitdaging)	19,3
De opleiding lijkt mij moeilijk/zwaar (bv taal, rekenen)	-
Anders, namelijk	20,6
Totaal (N)	153

*Selectie: leerlingen die kiezen voor een opleiding in de richting van een schoolvak, maar niet overwegen een eerstegraads lerarenopleiding te volgen

3.3 Bekendheid met educatieve minor en kopopleiding

De leerlingen is een aantal vragen voorgelegd om de bekendheid met en de interesse in alternatieve opleidingsroutes, te weten de educatieve minor en de kopopleiding, in kaart te brengen. Het beeld dat hieruit naar voren komt, is dat een groot deel van de leerlingen niet op de hoogte is van deze alternatieve routes. Met de mogelijkheid om naast de opleiding een educatieve minor te volgen is nog geen derde van de leerlingen, die een universitaire opleiding in de richting van een schoolvak (overwegen te) kiezen, bekend. Van de leerlingen die bekend zijn met deze mogelijkheid, overweegt ongeveer een kwart om een educatieve minor te volgen. De helft geeft aan dit niet te overwegen. En ruim een kwart weet dit nog niet. Onder de leerlingen die niet op de hoogte zijn van deze alternatieve routes zitten mogelijk nog potentiële kandidaten voor de educatieve minor. Datzelfde geldt ten aanzien van de leerlingen die wel bekend zijn met de educatieve minor, maar nog niet weten of ze deze minor gaan volgen.

De mogelijkheid om na hun bachelor-opleiding een kopopleiding te volgen is onder nog minder leerlingen bekend. Nog geen kwart van de havo- en vwo-leerlingen is van deze mogelijkheid op de hoogte. Van de leerlingen die hiermee wel bekend zijn, overweegt slechts 4,4% om na het behalen van hun bachelor een kopopleiding te volgen. Een derde weet dit nog niet en bijna twee derde overweegt dit niet. Van de studenten die niet bekend zijn met de kopopleiding lijkt slechts 6,8% dit een interessant/aantrekkelijk initiatief. De helft is hierin niet geïnteresseerd en een derde beantwoordt de vraag of het hen interessant/aantrekkelijk lijkt om na hun hbo- of wo-bachelordiploma een kopopleiding te gaan volgen met “weet niet”. Hier zit, evenals bij de educatieve minor, nog potentieel voor de kopopleiding.

3.4 Imago van lerarenopleidingen en leraarsberoep

Aan alle leerlingen is een aantal vragen voorgelegd om na te gaan welk beeld zij hebben van de *lerarenopleiding*. Uit de antwoorden op deze vragen blijkt dat de meeste leerlingen het niveau, de studielast, de geschiktheid voor mannen en vrouwen en de kwaliteit als gemiddeld/neutraal zien (zie tabel 3.6). Wel vindt ongeveer een kwart van de leerlingen de lerarenopleiding vooral aantrekkelijk voor vrouwen.

Verder ziet een vijfde de studielast van de opleiding als zwaar (hoge studielast) en vindt ongeveer een vijfde vindt de kwaliteit laag.

Ten aanzien van het aandeel theorie en het aandeel praktijk in de lerarenopleiding verwacht 42% van de leerlingen dat het aandeel theorie in de opleiding groot is en een vergelijkbaar aandeel heeft dat beeld van de hoeveelheid praktijk in de opleiding. Ook vindt ruim een derde van de leerlingen dat de lerarenopleiding een lage status heeft en lijkt bijna een derde van de leerlingen de opleiding weinig uitdagend.

Tabel 3.6: Opinies over verschillende aspecten van de lerarenopleidingen (%)

	makkelijk	gemiddeld/ neutraal	moeilijk	weet niet
het niveau	14,5	67,4	11,6	6,6
	Licht/laag	gemiddeld/ neutraal	Zwaar/hog	weet niet
de studielast	9,9	60,8	20,3	9,1
	saai	gemiddeld/ neutraal	uitdagend	weet niet
mate van uitdaging	32,3	42,3	17,9	7,5
	weinig theorie	normale hoeveelheid	veel theorie	weet niet
het aandeel theorie	9,2	40,4	42,3	8,2
	weinig praktijk	normale hoeveelheid	veel praktijk	weet niet
het aandeel praktijk	15,6	35,4	42,9	6,1
	vooral aantrekkelijk voor vrouwen	voor vrouwen en mannen even aantrekkelijk	vooral aantrekkelijk voor mannen	weet niet
geschiktheid voor mannen en vrouwen	26,2	65,1	1,7	7,1
	lage kwaliteit	gemiddeld/ neutraal	hoge kwaliteit	weet niet
de kwaliteit	19,1	59,7	11,7	9,6
	lage status	neutraal	hoge status	weet niet
de status	38,5	50,2	4,6	6,7

Daarnaast is aan alle leerlingen ook een aantal vragen voorgelegd om na te gaan welk beeld zij hebben van het *leraarsberoep*. Ten aanzien van het leraarsberoep leeft bij bijna de helft van de leerlingen het beeld dat de financiële groeimogelijkheden beperkt zijn en dat het salaris laag is (zie tabel 3.7). Verder vindt 40% de loopbaanmogelijkheden van leraren beperkt. En hoewel 53,3% de status van het leraarsberoep als neutraal beoordeelt, vindt 26,7% de status laag.

Tabel 3.7: Opinions over diverse aspecten van het lerarenberoep (%)

de status	lage status 26,7	neutraal 53,3	hoge status 12,1	weet niet 7,8
de carrièremogelijkheden	bepaalde mogelijkheden 39,8	neutraal 31,4	uitgebreide mogelijkheden 19,6	weet niet 9,1
het salaris	laag salaris 46,2	neutraal 41,2	hoog salaris 5,1	weet niet 7,4
de financiële groeimogelijkheden	bepaalde mogelijkheden 49,5	neutraal 32,5	uitgebreide mogelijkheden 7,3	weet niet 10,7

4. Resultaten enquête onder eerstejaars studenten in het ho (deelnemers)

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de extra analyses op gegevens uit de Startmonitor voor de studiejaar 2008/2009 en 2009/2010 beschreven. De Startmonitor brengt het studiekeuzeprocess, studiesucces en uitval in kaart in het eerste studiejaar van studenten in het hoger onderwijs. Doel van de extra analyses is om van de eerstejaars studenten in het hoger beroepsonderwijs in kaart te brengen:

- Wat de motivatie is van studenten die aan de tweedegraads lerarenopleiding beginnen en welke elementen in de opleiding en/of het beroep hen aantrekken;
- Hoeveel studenten de tweedegraads lerarenopleiding wel hebben overwogen maar er uiteindelijk niet voor hebben gekozen en wat hiervan de redenen zijn;
- Het imago van zowel opleiding als beroep onder studenten die de lerarenopleiding niet hebben overwogen.

Van de eerstejaars studenten in het hoger beroepsonderwijs die hebben meegewerkt aan de startmonitor in de schooljaren 2008/2009 en 2009/2010 heeft ongeveer 4% gekozen voor een tweedegraads lerarenopleiding en ongeveer 2% heeft een tweedegraads lerarenopleiding overwogen maar er uiteindelijk niet voor gekozen (zie tabel 4.1).

Tabel 4.1: Aandeel eerstejaars studenten in het hbo dat kiest voor een tweedegraads lerarenopleiding

	2008/2009	2009/2010
Tweedegraads lerarenopleiding gekozen	4,0%	4,2%
Tweedegraads lerarenopleiding overwogen, maar niet gekozen	1,9%	2,3%
Totaal hbo (N)	6.498	13.460

4.1 Motieven voor het kiezen van een opleiding

Bij het kiezen van een opleiding spelen verschillende motieven een rol. Meest genoemde motieven van eerstejaars studenten aan een tweedegraads lerarenopleiding zijn dat de opleiding inhoudelijk interessanter is, het beroep dat ze met de studie kunnen uitoefenen hen aan spreekt en de opleiding beter aansluit bij de eigen capaciteiten en vaardigheden (zie tabel 4.2). Daarnaast spelen ook de beroepsmogelijkheden, de kans op een baan en de verwachting de opleiding met een redelijke inspanning tot een goed einde te kunnen brengen bij meer dan de helft van deze studenten een rol bij het kiezen van een opleiding.

Bij eerstejaars studenten aan een tweedegraads lerarenopleiding spelen bepaalde motieven minder sterk een rol dan bij eerstejaars studenten in het gehele hbo. Zo spelen bij eerstejaars studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen de volgende motieven minder vaak een rol bij het kiezen van hun opleiding: meer of bredere beroepsmogelijkheden, een hoger salaris en meer maatschappelijk aanzien (status).

Tabel 4.2: Motieven voor het kiezen van je opleiding (% (zeer) belangrijk)

	2008/2009		2009/2010	
	Tweedegraads lerarenopl.	hbo	Tweedegraads lerarenopl.	hbo
Deze opleiding is inhoudelijk interessanter	79	78	82	80
Sluit beter aan bij mijn capaciteiten en vaardigheden	74	73	76	75
Het specifieke beroep dat hiermee is uit te oefenen spreekt meer aan	80	74	77	73
Meer of bredere beroepsmogelijkheden	55	71	57	68
Meer kans op een baan	63	61	57	57
Een hoger salaris	33	50	28	46
Meer maatschappelijk aanzien/status	24	31	19	29
Meer mogelijkheden in de studie om praktijkervaring op te doen	48	53	48	53
Meer aandacht voor theoretische grondslagen	38	28	35	29
Meer aandacht voor onderzoeksvaardigheden	27	29	27	31
Verkorte onderwijsroute / vrijstellingen mogelijk	16	12	17	12
Opleiding is met een redelijke inspanning tot een goed einde te brengen	53	45	54	47
Ouders of anderen in directe omgeving werken in hetzelfde beroepsveld	15	14		

Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt

Aan de eerstejaars studenten aan een tweedegraads lerarenopleiding is gevraagd wat hen aantrok in deze lerarenopleiding. Uit de antwoorden blijkt dat bij hun keuze voor de tweedegraads lerarenopleiding verschillende motieven meespelen. Meest genoemde motieven zijn: vakinhoudelijke interesse, overdragen van kennis en werken met jonge kinderen (zie tabel 4.3). Slechts een minderheid van de studenten noemt als redenen de vele vakanties en de flexibele werktijden en/of mogelijkheden tot deeltijd werk.

Tabel 4.3: Motieven om te kiezen voor de tweedegraads lerarenopleiding (% (zeer) belangrijk)

	2009/2008	2009/2010
Werken met kinderen/jongeren	74	77
Overdragen van kennis	85	87
Maatschappelijk nuttig bezig zijn als leraar	64	65
Veel vakanties	22	21
Flexibele werktijden en/of mogelijkheden tot deeltijd werk	43	43
Vakinhoudelijke interesse	88	93
Veel afwisseling in het beroep van leraar	72	72
Zelfstandig kunnen werken als leraar	65	70
Mogelijkheid tot zelfontplooiing	70	68
Goede kans op een baan	70	70

De Startmonitor geeft deels inzicht in de overwegingen waarom studenten wel een tweedegraads lerarenopleiding hebben overwogen maar daar uiteindelijk niet voor hebben gekozen. De studenten is een aantal motieven voorgelegd waarom ze uiteindelijk niet voor de lerarenopleiding hebben gekozen en hen is gevraagd in hoeverre deze motieven een rol speelden. Ongeveer de helft van de studenten heeft

aangegeven dat één of meerdere van de aan hen voorgelegde motieven een rol hebben gespeeld bij het uiteindelijk toch niet kiezen van de lerarenopleiding.⁹ Bij deze studenten blijken met name de redenen die te maken hebben met toekomstperspectieven die de opleiding biedt (de beperkte financiële groeimogelijkheden en de beperkte loopbaan- en carrièremogelijkheden) een rol te spelen. Daarnaast wordt de opleiding weinig uitdagend gevonden (zie tabel 4.4).

Tabel 4.4: Motieven van eerstejaars studenten die de lerarenopleiding hebben overwogen om uiteindelijk toch niet voor de lerarenopleiding te kiezen (% (zeer) belangrijk)

	2009/2008	2009/2010
Ik werd niet toegelaten(selectie/loting)	0	1
De opleiding lijkt mij moeilijk/zwaar (bijv. taal, rekenen)	16	9
De opleiding lijkt mij saai (weinig uitdaging)	15	18
Beperkte loopbaan/carrièremogelijkheden in het onderwijs	8	18
Beperkte loopbaan/ carrièremogelijkheden met het diploma	20	20
Beperkte financiële groeimogelijkheden (salaris)	17	24

4.2 Verwachtingen ten aanzien van de opleiding

Eerstejaars studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen hebben, evenals eerstejaars studenten in het hbo, over het algemeen erg positieve verwachtingen over hun opleiding en instelling. De meest positieve verwachtingen hebben ze ten aanzien van het persoonlijk contact met medestudenten, de interessante inhoud van de opleiding en de sfeer op de opleiding (zie tabel 4.5).

Verschillen in verwachtingen tussen studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen en studenten in het gehele hbo zijn beperkt. Het grootste verschil betreft de verwachting ten aanzien van het persoonlijk contact met docenten. Studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen hebben hier gemiddeld iets positievere verwachtingen over.

Tabel 4.5: Verwachtingen over opleiding en instelling bij aanvang van de opleiding (gemiddeld rapportcijfer)

	2009/2008		2009/2010	
	2° graads lerarenopl.	hbo	2° graads lerarenopl.	hbo
Interessante inhoud van de opleiding	7,9	7,7	8,1	7,9
De onderwijsmethode, leer- en werkvormen	7,2	7	7,3	7,2
De kwaliteit van de docenten	7,7	7,3	7,9	7,5
Persoonlijk contact met docenten	7,4	6,8	7,6	7,1
Persoonlijk contact met medestudenten	8	8	8,2	8,2
De studiebegeleiding	7	6,8	7,1	7
De sfeer op de opleiding	7,8	7,8	8	8
De onderwijsvoorzieningen (computers, bibliotheek, onderwijsruimtes)	7,6	7,6	7,7	7,7
De algemene voorzieningen (sport, cultuur, kantines, etc.)	7,2	7,1	7,3	7,3
Het leven als student	7,1	7,4	7,3	7,6
Het georganiseerde studentenleven(studie-/studentenverenigingen)	5,9	6,3		

Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt

⁹ De andere helft van de respondenten geeft aan dat geen van de hen voorgelegde redenen ertoe hebben geleid dat ze uiteindelijk niet voor de tweedegraads lerarenopleiding hebben gekozen. Wat voor deze respondenten wel redenen zijn geweest om uiteindelijk niet voor de lerarenopleiding te kiezen, is niet bekend.

Wel verwachten de studenten dat de opleiding zwaar zal zijn. Het merendeel van de eerstejaars studenten aan tweedegraads lerarenopleidingen verwacht dat de opleiding (zeer) intensief is en dat het niveau van de opleiding (de moeilijkheidsgraad) en het aandeel theorie in de opleiding (zeer) hoog zal zijn. Ook verwacht ongeveer de helft veel tot zeer veel praktijk in de opleiding (zie tabel 4.6). Vergeleken met de eerstejaars studenten in het hbo, verwachten studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen iets vaker dat het aandeel theorie in de opleiding hoog tot zeer hoog is. Toch geeft ruim de helft van de respondenten aan als motief voor het kiezen van de opleiding dat ze verwachten deze opleiding met een redelijke inspanning tot een goed einde zullen brengen (zie tabel 4.2).

Tabel 4.6: Verwachtingen over studiekekenmerken bij aanvang van de opleiding

	2009/2008		2009/2010	
	Tweedegraads lerarenopl.	hbo	Tweedegraads lerarenopl.	Hbo
Het niveau, de moeilijkheidsgraad:				
<i>percentage hoog niveau tot zeer hoog niveau</i>	69	68	69	70
De intensiteit:				
<i>percentage intensief tot zeer intensief</i>	80	77	78	78
Aandeel theorie in de opleiding:				
<i>percentage veel theorie tot zeer veel theorie</i>	69	60	66	61
Aandeel praktijk in de opleiding:				
<i>percentage veel praktijk tot zeer veel praktijk</i>	51	50	47	50

Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt

De meeste studieproblemen verwachten studenten aan de tweedegraads lerarenopleiding ten aanzien van het vak wiskunde, gevolgd door rekenvaardigheden, het maken van een portfolio en presenteren (zie tabel 4.7). De verschillen in verwachte studieproblemen tussen studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen en de studenten in het gehele hbo zijn beperkt. De grootste verschillen zijn de verwachtingen ten aanzien van presenteren, Engels en het maken van een portfolio. Studenten aan de tweedegraads lerarenopleiding verwachten iets minder vaak probleem met presenteren en Engels, maar iets vaker met het maken van een portfolio.

Tabel 4.7: Verwachte studieproblemen bij aanvang van de opleiding

	2009/2008		2009/2010	
	Tweedegraads lerarenopl.	hbo	Tweedegraads lerarenopl.	hbo
Nederlands	9	8	8	8
Engels	10	17	10	16
Een andere taal	10	12	11	13
Wiskunde	24	19	19	21
Rekenvaardigheden	13	16	14	17
Het maken van een portfolio	13	9	12	8
Zelfstandig werken	8	6	7	7
Samenwerken in projectgroepen	9	9	8	7
Kritisch denken, probleemanalyses maken	6	8	8	10
Studievaardigheden	7	6	6	6
Presenteren	11	19	12	20
Het omgaan met een computer	8	4	6	5

Significante verschillen ($p < 0,05$) zijn vetgedrukt

4.3 Beelden van de lerarenopleiding en het beroep

In de Startmonitor 2009/2010 is nagegaan wat het beeld is dat eerstejaars studenten in het hoger onderwijs, die de keuze voor een lerarenopleiding niet in overweging hebben genomen van de opleiding en het beroep.

Ten aanzien van het *beroep* blijkt dat het merendeel van de studenten verwacht dat de baankans als leraar vrij groot is en dat het beroep zeer afwisselend is (zie tabel 4.8). En ruim een derde heeft het idee dat leraren veel mogelijkheden hebben tot zelfontplooiing. Een minder positief beeld bestaat ten aanzien van de financiële groeimogelijkheden, de loopbaanmogelijkheden en de status van het leraarsberoep.

Het beeld dat de studenten hebben van de *lerarenopleiding* is minder eenduidig. Ruim een derde denkt dat het niveau van de opleiding vrij gemakkelijk is, terwijl bijna een derde denkt dat de opleiding vrij zwaar is. Ook vindt ongeveer een derde dat de opleiding een lage status heeft en dat het een typische vrouwenopleiding is. Verder verwacht ongeveer een derde dat de opleiding uitdagend is, maar een vergelijkbaar aandeel verwacht dat de opleiding saai is.

Tabel 4.8: Beeld dat studenten die geen lerarenopleiding hebben overwogen hebben bij het beroep en de opleiding

		Percentage
Baankans leraar	Weinig kans op baan	10
	Neutraal	27
	Veel kans op baan	64
Afwisseling in beroep van leraar	Weinig afwisseling in beroep	23
	Neutraal	25
	Veel afwisseling in beroep	52
Mogelijkheden tot zelfontplooiing leraar	Weinig mogelijkh. zelfontplooiing	24
	Neutraal	37
	Veel mogelijkh. zelfontplooiing	39
Aanzien/status beroep	Lage status beroep	35
	Neutraal	45
	Hoge status beroep	21
Loopbaanmogelijkheden leraar	Beperkte loopbaanmogelijkheden	42
	Neutraal	32
	Uitgebreide loopbaanmogelijkheden	26
Financiële groeimogelijkheden leraar	Beperkte financiële groeimogelijkheden	53
	Neutraal	30
	Uitgebreide financiële groeimogelijkheden	18
Intensiteit lerarenopleiding	Zwaar	32
	Neutraal	42
	Licht	26
Niveau lerarenopleiding (bv. taal, rekenen)	Moeilijk	21
	Neutraal	40
	Gemakkelijk	39
Verwachting lerarenopleiding	Saai	34
	Neutraal	30
	Uitdagend	36
Typering beroep/ opleiding leraar	Mannenstudie/-beroep	6
	Neutraal	59
	Vrouwenstudie/-beroep	35
Aanzien/status lerarenopleiding	Lage status	37
	Neutraal	42
	Hoge status	21

5. Resultaten enquête onder werkgevers van vo-scholen (afnemers)

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de enquête onder schoolleiders en bestuurders in het vo gepresenteerd. Steeds meer startende leraren in het voortgezet onderwijs zijn afkomstig van een nieuw of alternatief opleidingstraject. Deze opleidingsroutes zijn veelal opgericht om het leraarsberoep aantrekkelijk te maken voor een grotere groep potentiële leraren, of om te zorgen voor meer hoger opgeleid onderwijspersoneel. In dit hoofdstuk wordt beschreven (1) hoe de schoolleiders en bestuurders in het vo (de afnemers van de lerarenopleidingen vo) aankijken tegen verschillende aspecten van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes en (2) in hoeverre de verschillende opleidingsroutes volgens hen aansluiten op het beroep van leraar en op welke punten verbetering wenselijk is.

De 236 responderende schoolleiders en bestuurders van vo scholen is hun mening gevraagd over diverse aspecten van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes tot leraar in het vo. Omdat de respondenten mogelijk niet altijd een goed beeld hebben van de verschillende opleidingsroutes hadden zij de mogelijkheid om de vraag met “weet niet” te beantwoorden. Hiervan is relatief veel gebruik gemaakt bij de vragen met betrekking tot de educatieve minor, maar ook bij de eerstegraads opleiding voor tweedegraads docenten, de opleiding voor zij-instromers en de eerstegraads lerarenopleiding. In de tabellen hieronder is weergegeven wat de responderende vo-scholen vinden van de verschillende opleidingsroutes waar zij een beeld van (mening over) hebben.

5.1 Studiekenmerken van verschillende opleidingsroutes

De schoolleiders en bestuurders in het vo is een aantal vragen voorgelegd over een aantal studiekekenmerken van de diverse opleidingsroutes, te weten het niveau, de intensiteit, het aandeel theorie en het aandeel praktijk in de opleiding. Hieruit blijkt dat de responderende scholen de meeste aspecten van de bevroegde opleidingsroutes als gemiddeld of neutraal beoordelen. Toch vindt ook een deel van de scholen dat de intensiteit van de opleidingsroutes hoog is, het aandeel theorie in de opleidingsroutes te weinig is, het aandeel praktijk in de opleidingsroutes te weinig is en de opleidingsroutes behoudend zijn. Over de opleidingsroute voor zij-instromers zijn de scholen het minst positief. De opinies van de vo-scholen over de verschillende studiekekenmerken van de opleidingsroutes worden hieronder afzonderlijk besproken.

De meerderheid van de responderende vo-scholen beoordeelt het niveau (moeilijkheidsgraad) van de verschillende opleidingsroutes als gemiddeld (zie tabel 5.1). Het meest positief oordelen ze over het niveau van de reguliere eerstegraads opleiding en de opleiding tot eerstegraads docent voor docenten met een tweedegraads bevoegdheid. Een vijfde van de schoolleiders en bestuurders vindt de eerstegraads lerarenopleiding van hoog niveau en bijna een kwart vindt dat van de eerstegraads opleiding voor leraren met een tweedegraads bevoegdheid. Het meest kritisch zijn ze over het niveau van de opleiding voor zij-instromers. Bijna drie tiende van de schoolleiders en bestuurders vindt het niveau van deze opleiding laag.

Tabel 5.1: Niveau/moeilijkheidsgraad van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Laag niveau	Gemiddeld niveau	Hoog niveau	N
tweedegraads lerarenopleiding	18,8	77,5	3,7	218
eerstegraads lerarenopleiding	4,8	74,9	20,4	167
educatieve minor	17,1	71,8	11,1	117
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	3,9	72,9	23,2	155
Opleiding voor zij-instromers	28,5	66,3	5,2	172

De meeste respondenten vinden de intensiteit van de meeste opleidingsroutes gemiddeld (normale belasting). Alleen de eerstegraads opleiding voor leraren met een tweedegraads bevoegdheid en de opleiding voor zij-instromers worden als vrij belastend beoordeeld. Ongeveer de helft van de respondenten vindt deze opleidingen intensief belastend (zie tabel 5.2).

Tabel 5.2: Intensiteit van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Weinig belasting	Normale belasting	Intensieve belasting	N
tweedegraads lerarenopleiding	8,0	72,3	19,7	188
eerstegraads lerarenopleiding	2,1	65,0	32,9	143
Educatieve minor	7,7	63,5	28,8	104
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	2,9	47,4	49,6	137
Opleiding voor zij-instromers	5,5	44,1	50,3	145

Ook vinden de meeste respondenten het aandeel theorie in de verschillende opleidingsroutes voldoende (zie tabel 5.3). Toch vindt ook een deel (30% tot 40% van de respondenten) het aandeel theorie in de opleiding voor zij-instromers, de reguliere tweedegraads lerarenopleiding en de educatieve minor te weinig.

Tabel 5.3: Aandeel theorie in de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Te weinig theorie	Juiste hoeveelheid theorie	Te veel theorie	N
tweedegraads lerarenopleiding	35,3	53,3	11,4	167
eerstegraads lerarenopleiding	16,3	67,4	16,3	129
Educatieve minor	28,2	58,8	12,9	85
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	10,9	70,6	18,5	119
Opleiding voor zij-instromers	39,8	43,1	17,1	123

De helft of meer van de respondenten is van mening dat de hoeveelheid praktijk in de verschillende opleidingsroutes precies goed is (zie tabel 5.4). Toch vindt ook een deel het aandeel praktijk in de opleidingsroutes te weinig. Dit geldt in iets sterkere mate voor de opleiding voor zij-instromers, de educatieve minor en de reguliere eerstegraads lerarenopleiding.

Tabel 5.4: Aandeel praktijk in de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Te weinig praktijk	Juiste hoeveelheid praktijk	Te veel praktijk	N
tweedegraads lerarenopleiding	28,8	68,6	2,6	191
eerstegraads lerarenopleiding	39,2	59,5	1,4	148
educatieve minor	40,8	58,3	1,0	103
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	21,6	72,4	6,0	134
Opleiding voor zij-instromers	45,7	50,3	4,0	151

De meeste respondenten vinden de opleidingsroutes gemiddeld innovatief of behoudend. Uitzondering vormt de educatieve minor die door de meeste respondenten als gemiddeld innovatief tot vernieuwend wordt beoordeeld (zie tabel 5.5).

Tabel 5.5: Innovatieve vermogen van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Behoudend	Gemiddeld innovatief	Vernieuwend	N
tweedegraads lerarenopleiding	30,9	56,4	12,8	188
eerstegraads lerarenopleiding	40,4	50,7	8,9	146
educatieve minor	19,4	56,3	24,3	103
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	31,9	61,5	6,7	135
Opleiding voor zij-instromers	43,0	50,0	7,0	142

De verschillende opleidingsroutes worden door het merendeel van de respondenten gezien als even geschikt/aantrekkelijk voor mannen en vrouwen (zie tabel 5.6).

Tabel 5.6: Geschiktheid voor mannen en vrouwen van de reguliere en alternatieve opleidingsroutes

	Vooraf aantrekkelijk voor vrouwen	Aantrekkelijk voor vrouwen en mannen	Vooraf aantrekkelijk voor mannen	N
tweedegraads lerarenopleiding	7,4	92,6		162
eerstegraads lerarenopleiding	1,5	98,5		136
educatieve minor	3,0	94,0	3,0	100
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	3,0	94,7	2,3	133
Opleiding voor zij-instromers	6,0	88,7	5,3	133

5.2 Aansluiting van opleiding op beroep

De schoolleiders en bestuurders in het vo is gevraagd naar hun mening over de aansluiting van de verschillende opleidingsroutes op het leraarsberoep en de kwaliteit van de verschillende opleidingsroutes. Hieruit blijkt dat de meeste scholen vinden dat de aansluiting van de opleidingsroutes op het leraarsberoep voldoende tot goed is en dat de kwaliteit van de opleidingsroutes voldoende is. Het meest kritisch zijn zij over de opleiding voor zij-instromers, gevolgd door de educatieve minor en de tweedegraads lerarenopleiding. Hieronder worden de resultaten nader uiteen gezet.

Over de aansluiting van de meeste opleidingsroutes op beroep zijn de respondenten positief. Zij vinden de aansluiting voldoende tot goed. Over de opleiding voor zij-instromers en de educatieve minor zijn de schoolleiders en bestuurders minder positief. Volgens 41,3% van de respondenten sluit de opleiding voor zij-instromers

slecht aan op het leraarsberoep (zie tabel 5.7). En ongeveer een vijfde vindt dat de educatieve minor slecht aansluit op het leraarsberoep.

Tabel 5.7: Aansluiting van de opleidingsroutes op het leraarsberoep

	Goed	Voldoende	Slecht	N
tweedegraads lerarenopleiding	15,7	73,5	10,8	223
eerstegraads lerarenopleiding	18,0	71,3	10,7	178
educatieve minor	5,1	75,2	19,7	117
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	31,1	64,1	4,8	167
Opleiding voor zij-instromers	5,6	53,1	41,3	179

Een vergelijkbaar beeld is waar te nemen ten aanzien van de kwaliteit van de lerarenopleiding. De meeste respondenten vinden de kwaliteit van de meeste opleidingsroutes voldoende (zie tabel 5.8). Belangrijkste uitzondering vormt de opleiding voor zij-instromers. Hiervan vindt de helft dat de kwaliteit niet voldoende is. Ook vindt bijna een kwart de kwaliteit van de reguliere tweedegraads lerarenopleiding en van de educatieve minor onvoldoende.

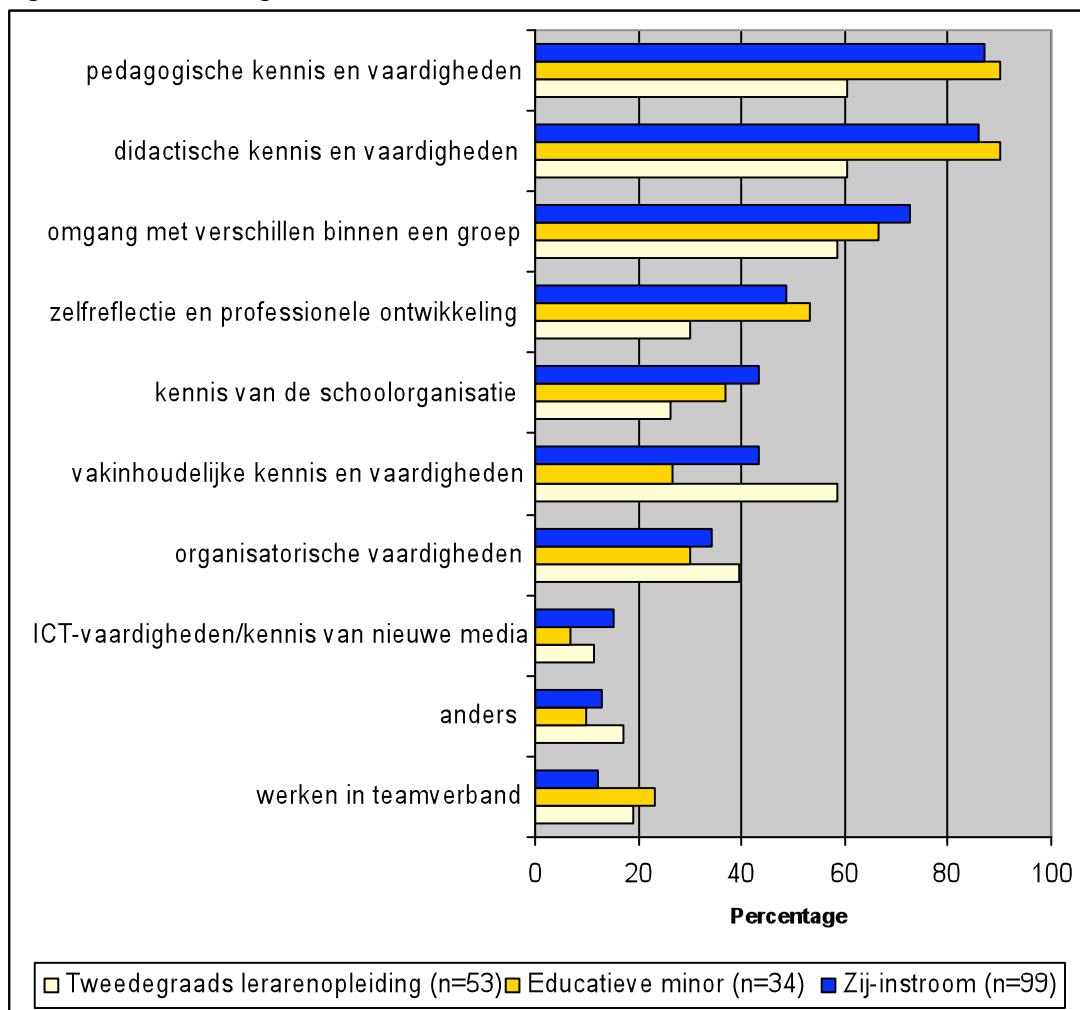
Tabel 5.8: Is de kwaliteit van de opleidingsroutes over het algemeen voldoende?

	Ja	Nee	N
tweedegraads lerarenopleiding	75,8	24,2	215
eerstegraads lerarenopleiding	84,4	15,6	167
educatieve minor	75,7	24,3	107
Eerstegraads bevoegdheid voor tweedegraders	88,8	11,2	161
Opleiding voor zij-instromers	49,7	50,3	161

Aan de respondenten die niet tevreden zijn over de aansluiting van opleidingsroutes op het beroep en/of de kwaliteit van opleidingsroutes, is gevraagd op welke punten zij verbetering wenselijk achten. Respondenten die vinden dat de opleiding van zij-instromers van onvoldoende kwaliteit is en/of niet goed aansluit op het leraarsberoep (n=99) vinden dat met name verbetering wenselijk is in de pedagogische en didactische kennis en vaardigheden (respectievelijk 86,9% en 85,9%) en in het om kunnen gaan met verschillen binnen een groep leerlingen (72,7%).

Een vergelijkbaar beeld komt naar voren ten aanzien van de gewenste verbeterpunten bij de educatieve minor en de reguliere tweedegraads lerarenopleiding (zie figuur 5.1). Een ander veelgenoemd verbeterpunt ten aanzien van de educatieve minor betreft de vaardigheden tot zelfreflectie en persoonlijke ontwikkeling (52,9%). En ten aanzien van de reguliere tweedegraads lerarenopleiding wordt als verbeterpunt ook de vakinhoudelijke kennis en vaardigheden genoemd (58,5%).

Figuur 5.1: Verbeterpunten

5.3 Suggesties om het imago van het opleidingsstelsel vo te verbeteren

Suggesties van de responderende vo-scholen om het beeld van het opleidingsstelsel vo te verbeteren, zijn divers en betreffen onder meer:

- Het beeld van werken in het onderwijs bevorderen.
- Het verbeteren van het salaris, het carrièreperspectief, de promotiekansen, de werkplek en de huisvesting en het verlagen van de taakbelasting.
- Meer maatschappelijke waardering voor het beroep. Maatschappelijk belang van goed onderwijs zichtbaar maken.
- Docenten aanspreken op hun kwaliteit en eigen verantwoordelijkheid, ruimte voor deskundigheidsbevordering beter benutten.
- Zwaardere studie, langere en intensievere studie, eisen omhoog (bijvoorbeeld vwo-diploma i.p.v. havo-diploma).
- Betere voorlichting aan studenten over wat het beroep en de opleiding inhouden, zodat studenten een juist verwachtingspatroon krijgen/hebben.
- Betere selectie aan de voorkant.
- Sneller signaleren of studenten in het onderwijs op hun plek zijn.
- Meer praktijkervaring in de opleiding, leren op de werkvloer, met de voeten in de klei staan.

- Zorgen voor voldoende vakinhoudelijke kennis en didactische vaardigheden.
- Beter koppeling tussen theorie en praktijk in de opleiding.
- Meer overleg tussen opleidingen en scholen.
- Opleiden in de school verder doorvoeren.
- Meer maatwerk, meer EVC-trajecten en/of verkorte trajecten opzetten, bijvoorbeeld voor werknemers met een pabo-diploma of een master orthopedagogiek, zij-instromers met veel vakkennis en medewerkers die een tweede bevoegdheid willen halen.
- Meer investeren in onderwijs.

6. Resultaten interviews aan lerarenopleidingen (aanbieders)

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de interviews met managers en lerarenopleiders gepresenteerd. Doel van de interviews was om inzicht te krijgen in hoe deze managers en lerarenopleiders aankijken tegen de reguliere opleidingsroutes en de alternatieve opleidingsroutes. Ook is nagegaan wat zij vinden van het imago van deze lerarenopleidingen en wat volgens hen suggesties zijn voor het verbeteren van dit imago.

6.1 Reguliere lerarenopleidingen vo

In deze paragraaf staat beschreven wat de geïnterviewde managers en lerarenopleiders vinden van de eigen reguliere opleiding en het reguliere opleidingsstelsel. Wat gaat er goed en wat kan er beter bijvoorbeeld ten aanzien van het curriculum en de voorbereiding op het beroep?

6.1.1 Verschillen tussen eerstegraads en tweedegraads studenten

Over het algemeen zijn de geïnterviewde eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen tevreden over hun opleiding. Op de vraag wat goed gaat en wat beter kan komen zeer diverse antwoorden. Wel komen er duidelijke verschillen naar voren tussen de eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen.

Studenten aan eerstegraads lerarenopleidingen beschikken over het algemeen over goede vakkennis. Zij hebben een universitaire master in hun vakgebied. Inhoudelijk weten ze veel en ze hebben hart voor het vak. Deze studenten krijgen vanuit de universiteit een academische houding mee (bepaalde manier van denken) en ze doen de nodige kennis en ervaring op met het uitvoeren van onderzoek (al zijn tweedegraads lerarenopleidingen ook steeds meer bezig met het doen van onderzoek). Ze zijn meer onderzoeksmatig, pikken sneller dingen op en zijn meer bereid om te experimenteren en te vernieuwen. De pedagogische en didactische vaardigheden leren de studenten aan de eerstegraads lerarenopleiding in één jaar tijd. De vraag die door een deel van de geïnterviewden wordt gesteld, is of deze studenten genoeg tijd hebben om zich deze vaardigheden eigen te maken.

Studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen beschikken over het algemeen over goede praktijkervaring en de pedagogische en didactische vaardigheden. Zij hebben vier jaar de tijd om zich dit eigen te maken. Studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen zijn over het algemeen meer doeners die redeneren vanuit de leerlingen. Ze hebben ook een voorsprong op het gebied van pedagogische en didactische vaardigheden, bijvoorbeeld als het gaat om klassenmanagement. Bij deze studenten is weer meer discussie over de toereikendheid van hun vakinhoudelijke kennis.

6.1.2 Het curriculum

Aan de lerarenopleidingen (en dan met name de tweedegraads opleidingen) is er de afgelopen jaren veel veranderd in het curriculum, onder meer als gevolg van het opleiden in de scholen en het opstellen van kennisbases. Ook is er in het curriculum meer aandacht gekomen voor ict en is in de tweedegraads lerarenopleidingen steeds

meer aandacht voor het doen van onderzoek. Hieronder wordt op deze verschillende ontwikkelingen in het curriculum ingegaan.

Opleiden in de school

Over het opleiden in de school zijn alle lerarenopleidingen positief. Het opleiden in de school leidt tot een betere samenwerking tussen lerarenopleiding en stageschool en een betere afstemming tussen het theorie- en praktijkgedeelte in de opleiding (oftewel het curriculum en de stages). Op scholen ontstaat een infrastructuur voor het begeleiden van studenten.

Studenten krijgen door het opleiden in de school een beeld van de hele school (niet alleen van de klas) en een compleet beeld van het leraarsberoep. Zoals iemand het verwoordde: *De studenten brengen hele dagen op de school door en worden daar ondergedompeld in de school. Ze wonen bijvoorbeeld vergaderingen bij, houden interviews met leraren en leerlingen, maken een boekje om leerlingen te werven voor de school, of ze lopen mee in alle klassen en vergelijken de verschillende onderwijsniveaus met elkaar.*

Het draagt ook bij aan de kwaliteit van de opleiders van zowel de opleiding als de stageschool. De opleiders vanuit de opleiding halen bijvoorbeeld de praktijk meer in hun onderwijs. De opleiders vanuit de stagescholen worden opgeleid om studenten op te leiden tot leraar en leren zelf ook van het begeleiden van studenten. Ze worden weer getriggerd om over dingen na te denken, bijvoorbeeld als ze studenten observeren (dan zien ze dat dingen op verschillende manieren kunnen worden aangepakt), feedback moeten geven of vragen van studenten moeten beantwoorden. Opleidingen proberen het concept opleiden in de school ook steeds meer toe te passen in hun samenwerking met de samenwerkingsscholen.

Landelijke kennisbases

Over de landelijke kennisbases en toetsen zijn de meningen verdeeld. Volgens sommige geïnterviewde opleiders en managers is het een goede ontwikkeling dat er landelijke kennisbases zijn ontwikkeld waarin is vastgesteld waaraan een goede leraar moet voldoen. Het is goed dat daar een eenduidig verhaal over is en het zorgt ervoor dat het onderwijs aan de verschillende lerarenopleidingen meer op één lijn komen te zitten. Het is ook goed dat het veld (de lerarenopleidingen) actief betrokken is geweest bij het opstellen van de kennisbases. Zij zien het voldoen aan de kennisbases als een onderdeel van de opleiding dat op orde moet zijn.

Andere geïnterviewden plaatsen kanttekeningen bij de kennisbases en dan met name bij de bijbehorende landelijke toetsing. Zij zien de landelijke toetsen als een eenzijdige manier om de kwaliteit van de lerarenopleidingen te definiëren. Alleen de kenniscomponent kan middels toetsen worden vastgesteld, maar dat maakt iemand nog niet een goede leraar. Als leraar moet je kennis ook kunnen overbrengen op de leerlingen. Iemands vaardigheden voor de klas kunnen niet vastgesteld worden middels landelijke toetsen. Ook worden bijvoorbeeld unieke aspecten van verschillende opleidingen (zoals bijzondere minoren of bepaalde accenten in de opleiding) niet meegenomen in de landelijke toetsen. Ander punt is de zorg dat de opleidingen zich voornamelijk gaan richten op het behalen van goede resultaten op deze landelijke toetsen, omdat de uitslagen op de landelijke toetsen zullen worden gebruikt om aan te geven wat goede en minder goede opleidingen zijn. De accreditatie van de lerarenopleidingen zou bovendien al voldoende moeten zijn voor het waarborgen van de kwaliteit.

Een ander punt dat door een aantal geïnterviewden wordt genoemd is dat door de invoering van de kennisbases het programma van de opleiding wel zwaarder is geworden. Dat is goed voor de kwaliteit, maar niet voor het rendement (er vallen meer studenten uit). Andere geïnterviewden geven dat de opleiding al (grotendeels) aan de kennisbases voldoet dus dat het voor hen niet veel gevolgen heeft.

ICT

Ook is op diverse opleidingen aandacht voor nieuwe onderwijsontwikkelingen in het curriculum, vooral op het gebied van ict. Voor ict is ook een kennisbasis ontwikkeld. Andere voorbeelden zijn een minor rond ict, het aanstellen van een lector op dit thema en het vormgeven van een leerlijn ict. De ene opleiding is hier verder in dan de andere. Op een opleiding wordt bijvoorbeeld aangegeven dat er wel digiborden beschikbaar zijn, maar dat niet alle opleiders daar gebruik van maken. In een ander interview wordt aangegeven dat het innovatieve vermogen op de opleiding beperkt is. Dat komt volgens de geïnterviewden niet voort uit onwil, maar is het gevolg van beperkende randvoorwaarden. Om te kunnen innoveren is het belangrijk om zelf goed op de hoogte te zijn van alle nieuwe ontwikkelingen (ook binnen het eigen vakgebied). Daar is onvoldoende tijd voor. Het primaire proces is het belangrijkste en gaat voor.

Onderzoek aan tweedegraads lerarenopleidingen

Verder is aan de tweedegraads lerarenopleidingen steeds meer aandacht voor onderzoek in de opleiding (versterking van de verbinding tussen onderwijs en onderzoek). Zij laten studenten bijvoorbeeld praktijkonderzoek uitvoeren, stellen lectoren aan of richten een onderzoeksleerlijn in. Zij vinden dit een goede ontwikkeling. Zoals een geïnterviewde in het gesprek aan gaf: *het is wenselijk dat een deel van de leraren vaardig is in het doen van onderzoek naar de onderwijspraktijk binnen de eigen school. Daar is behoefte aan in het veld. Het is voor scholen een manier om een beeld te krijgen van wat goed loopt in hun onderwijspraktijk en wat niet. Dat wat goed loopt kunnen ze dan verder uitbouwen en dat wat niet goed kunnen ze aanpassen of stopzetten. Dit is een vorm van kwaliteitszorg binnen de scholen.*

Impact van deze veranderingen

Al met al is er aan de lerarenopleidingen (met name de tweedegraads lerarenopleidingen) in de afgelopen jaren een sterke verbetering geweest ten aanzien van de kwaliteit van de opleidingen. Wel plaatst een enkeling vraagtekens bij de hoeveelheid veranderingen in korte tijd. Zo blijkt uit een interview met twee lerarenopleiders dat er in de afgelopen jaren wel erg veel nieuwe curricula zijn ingevoerd (sinds 2002 maken ze al het vijfde of zesde andere curriculum mee). Zij vragen zich af of dat goed is en geven aan dat het ook voor veel onrust zorgt. Er is altijd wel wat te verbeteren en sommige dingen worden terecht al na een jaar aangepast omdat het niet goed werkt. Maar over het algemeen duurt het een aantal jaar voordat iets goed is ingevoerd en het de kans heeft gekregen om goed te werken. Die tijd wordt hiervoor meestal niet genomen.

6.1.3 Voorbereiding op het leraarsberoep

De eerste- en tweedegraads lerarenopleidingen vinden over het algemeen dat zij studenten opleiden tot startbekwame leraren. Deze startbekwame leraren hebben de eerste paar jaar na de opleiding nodig om het beroep verder te leren (inductiefase). Zoals een geïnterviewde aan een eerstegraads lerarenopleiding het verwoordde: *De*

eerste twee tot drie jaar hebben startende docenten hun handen vol aan orde houden, de didactiek en het lesgeven. Vaak voeren ze daarbij een door een ander opgesteld lesprogramma uit. Pas na die periode komen ze eraan toe om te spelen met de didactiek en de inhoud (d.w.z. daar hun eigen invulling aan te geven) en ook zelf onderwijs te ontwerpen (iets wat ze ook geleerd hebben in de opleiding). Hoe de inductiefase wordt vormgegeven, is momenteel vooral aan de scholen waar de startende leraren gaan werken.

Dit inductiebeleid is volgens de geïnterviewden te verbeteren. Een goed inductiebeleid kan voorkomen dat startende docenten afbranden. Om de overgang van de opleiding naar de praktijk te verbeteren, worden door de geïnterviewde managers en lerarenopleiders verschillende suggesties en voorbeelden aangedragen:

- Een suggestie is om studenten na één of twee jaar in de opleiding te laten kiezen voor een specifiek onderwijstype (vmbo, havo, vwo). Dan kun je studenten veel specifiekker voor bepaalde context opleiden en daar ook de bevoegdheid aan koppelen. Via bij- en nascholing kunnen leraren daarna ook worden opgeleid voor andere onderwijstypen.
- Een ander voorstel is om de opleiding tot leraar met een aantal jaar verlengen waarin studenten zich verder verdiepen in het beroep van docent. In die periode zijn studenten dan werkzaam als leraar, maar worden ze ook nog deels opgeleid.
- De oprichting van een beroepsregister voor leraren met de daaraan gekoppelde verplichte professionalisering kan ook bijdragen om de overgang van opleiding naar praktijk beter te laten verlopen. Om hun bevoegdheid te behouden, zouden startende docenten in de eerste vijf jaar na hun afstuderen aan de nodige bij- en nascholing moeten deelnemen. En hun werkgever zou hen daarvoor ook de ruimte moeten bieden. De benodigde scholing zou mede afhankelijk moeten zijn van de opleidingsroute die ze hebben gevolgd.
- Verder heeft een opleiding een summer course opgezet voor studenten die net klaar zijn met de opleiding. In deze summer course worden startende docenten voorbereid op hun start als leraar na de zomervakantie.
- Een andere opleiding geeft aan tijdens de opleiding een soort van intervisiegroepen op te zetten. Het idee hierbij is dat studenten merken dat ze ook van elkaar kunnen leren en daar na hun studie ook gebruik van maken (bijvoorbeeld door aansluiting te zoeken bij een intervisiegroep voor startende leraren, of door zelf een intervisiegroep voor startende leraren op te zetten).

6.2 Alternatieve opleidingsroutes

6.2.1 Algemeen beeld van de alternatieve opleidingsroutes

Over het algemeen vinden de lerarenopleidingen de alternatieve opleidingsroutes een goede ontwikkeling. Veel oudere docenten vertrekken uit het onderwijs en de reguliere opleidingen leiden onvoldoende studenten op. Om voldoende leraren te werven zijn er alternatieve trajecten nodig. Wel noemen geïnterviewden een aantal aandachtspunten bij deze trajecten. Meest genoemde aandachtspunt is het bewaken van de kwaliteit van de verschillende opleidingsroutes. De kwaliteit moet gewaarborgd blijven. Zowel de vakkennis als de pedagogisch-didactische kennis moeten op orde zijn. Het eindniveau zou voor alle studenten hetzelfde moeten zijn ongeacht de opleidingsroute.

Ander aandachtspunt is de duur van de trajecten. Niet zozeer de duur van de opleiding zou moeten bepalen wat iemand nog moet leren in die periode, maar er zou steeds gekeken moeten worden naar wat iemand al heeft gedaan en wat iemand nog moet leren (maatwerk). Zoals een geïnterviewde aangaf: *Je moet niet te snel willen. Studenten moeten wel tijd krijgen om zich beroepscompetenties eigen te maken.*

Ook is niet altijd even goed inzichtelijk wat het verschil is tussen bepaalde opleidingstrajecten. Dat geldt bijvoorbeeld voor de educatieve minor en de kopopleiding. De studielast ligt lager voor de educatieve minor (30 studiepunten) dan voor de kopopleiding (60 studiepunten; komt overeen met één studiejaar). Beide trajecten leiden tot een bevoegdheid. Het is van belang om duidelijk aan te geven waar de verschillen zitten in beide opleidingsroutes waardoor het verschil in de duur van beide routes wordt verklaard.

Waar verder voor gewaakt dient te worden is dat er geen beeld ontstaat dat iedereen leraar kan worden. Het is belangrijk om ervoor te zorgen dat je mensen aantrekt die ook echt gemotiveerd zijn om in het onderwijs te gaan werken. Mensen moeten echt bewust kiezen voor het beroep en het werken met kinderen.

Voor de lerarenopleidingen vragen de alternatieve opleidingsroutes de nodige planning en organisatie. Instroom in de alternatieve routes is op sommige opleidingen erg wisselend en/of structureel aan de lage kant. De nieuwe opleidingsroutes dwingen de opleidingen ook om na te denken over de inrichting van de eigen opleiding. Bijvoorbeeld bij het opzetten van de educatieve minor hebben opleidingen ook weer moeten bekijken hoe ze de reguliere eerstegraads opleiding inrichten voor studenten die al een minor hebben gevolgd en studenten die nog geen minor hebben gevolgd. Daarnaast is door de alternatieve opleidingsroutes het studentenbestand meer divers geworden, bijvoorbeeld wat betreft leeftijd, ervaring en levensfase. Dat vraagt enerzijds meer maatwerk, maar anderzijds maakt het dat studenten nog meer van elkaar kunnen leren.

Educatieve minor

De educatieve minor wordt gezien als een goede manier om studenten aan universiteiten in een eerder stadium te interesseren in een baan in het onderwijs. Het is een mooie opstap naar de eerstegraads lerarenopleiding. In de tussentijd kunnen deze studenten met hun beperkte bevoegdheid aan de slag in het onderwijs (bijvoorbeeld als bijbaan tijdens de masteropleiding) en kunnen ze alvast meer praktijkervaring opdoen. De eerste ervaringen met de educatieve minor zijn ook positief geëvalueerd.

Met name vanuit de tweedegraads lerarenopleidingen worden vraagtekens geplaatst bij de beperkte bevoegdheid die deze studenten na afronding van de educatieve minor behalen en de zorg dat ze met die bevoegdheid in het onderwijs blijven werken en niet verder leren om een eerstegraads bevoegdheid te halen. De vakkennis is bij deze studenten over het algemeen wel op orde (tenminste als de studierichting goed aansluit op het schoolvak). Zorgpunt betreft met name de pedagogisch-didactische vorming van deze studenten. De studenten zijn over het algemeen wel slim en pakken dingen snel op, maar ze doen met een minor van 30 studiepunten te weinig praktijkervaring op. Het kost tijd om het beroepscomponent in de vingers te krijgen. Als leraar moet je begrijpen hoe leerlingen leren, maar bijvoorbeeld ook hoe je een

band creëert met een klas en hoe om te gaan met groepen leerlingen die niet gemotiveerd zijn.

Geïnterviewden aan eerstegraads lerarenopleidingen staan hier iets anders tegenover. Volgens hen zijn studenten die een educatieve minor volgen door hun academische houding over het algemeen goed in staat om zelf kennis te vergaren en om aan zelfreflectie te doen. Ze zijn meer onderzoeksmatig, pikken sneller dingen op en zijn meer bereid om te experimenteren en te vernieuwen.

Een aantal hogescholen heeft ook een soort van educatieve minor om studenten kennis te laten maken met het leraarsberoep. Het geeft de studenten wel de mogelijkheid om in een half jaar een beeld te krijgen van wat het beroep inhoudt, maar levert studenten geen bevoegdheid op.

Kopopleiding

De kopopleiding vinden de meeste geïnterviewden wel een aardige ontwikkeling. Deze studenten worden volledig vrijgesteld voor de vakinhoud en hebben een jaar de tijd voor de beroepsvorming. Studenten die de kopopleiding doen, krijgen ook een extra jaar studiefinanciering en dat maakt de opleiding aantrekkelijk. Aandachtspunt dat hier veel wordt genoemd, is dat goed gekeken moet worden naar de aansluiting van de vooropleiding van de kandidaten. Hiervoor is een verwantschapstabel opgesteld; een overzicht van de hbo- en wo-opleidingen die toegang geven tot de kopopleiding. Dit is op zich een zuivere werkwijze, maar de tabel is volgens geïnterviewden voor een aantal vakken te breed opgezet. Dit heeft tot gevolg dat de vakkennis van de studenten erg verschilt en dat bij een deel van de studenten de vakkennis niet op orde is.

Verder worden ook bij deze opleidingsroute vraagtekens geplaatst bij de duur van de opleiding. Studenten hebben één jaar voor de beroepsvorming. Volgens geïnterviewden is dat niet altijd haalbaar. Dit gaat alleen goed in een dergelijke korte periode als studenten echt talent hebben en over een enorme dosis zelfreflectie beschikken.

Zij-instroom

De ervaringen met zij-instroom zijn zeer wisselend. De meeste geïnterviewden hebben er zowel goede als slechte ervaringen mee. Sommige zij-instromers beginnen met verkeerde verwachtingen aan de opleiding en denken te licht over het behalen van een bevoegdheid. Vaak wordt dat beeld gedurende de opleiding wel bijgesteld en merken ze dat het ze toch minder gemakkelijk vergaat. Voor de zij-instroom ligt het accent over het algemeen ook op het beroepscomponent en minder op het vakcomponent. De duur van dit traject is twee jaar. Dit wordt niet altijd gehaald. Het is voor deelnemers over het algemeen een zwaar traject. Zij-instromers hebben al een baan op een vo-school. Vanuit de school worden zij vaak onvoldoende vrijgesteld voor de opleiding (scholen zouden de medewerkers eigenlijk twee dagen in de week vrij moeten stellen om aan de opleiding te kunnen werken, maar dat gebeurt lang niet altijd). De studenten zijn al meteen verantwoordelijk voor de klas en vanuit de school wordt vaak een groot beroep gedaan op de studenten. Er is te weinig druk vanuit de scholen om af te studeren. Daar komt bij dat deze studenten vaak al wat ouder zijn en ook te maken hebben met een eigen gezinssituatie waar ze rekening mee dienen te houden. Ook hier geven diverse geïnterviewden aan dat het wenselijk is het

opleidingstraject te verlengen, zodat de studenten meer tijd hebben om zich vaardigheden als orde houden in de klas eigen te maken.

Voordeel is dat voor zij-instromers subsidie kan worden aangevraagd door de scholen waar de zij-instromers worden aangesteld. Naast een vergoeding van de studiekosten zit in dit budget ook een vergoeding voor de kosten die de school maakt om vervanging te regelen voor de dag studieverlof per week die de zij-instromer krijgt. Het ministerie van OCW is voornemens deze regeling in 2012 niet te verlengen. Voor scholen wordt het aannemen van zij-instromers daardoor financieel onaantrekkelijker. Verder geeft een geïnterviewde aan dat aan hun tweedegraads lerarenopleiding aan geen maatwerktraject op te zetten vanwege het geringe aantal zij-instromers aan de opleiding. Zij laten de zij-instromers meestal deelnemen aan de reguliere deeltijdopleiding. Probleem daarbij is dat als zij-instromers zich inschrijven als deeltijd student, hun recht op subsidie voor zij-instroom vervalt. Om voor deze subsidie in aanmerking te komen, moet een maatwerktraject aangeboden worden. Ook een eerstegraads lerarenopleiding geeft aan de zij-instromers gewoon meegaan in het reguliere opleidingsprogramma.

Een ander punt dat wordt genoemd, is dat de scholen kandidaten aandragen voor een zij-instroomtraject. Dit leidt er wel eens toe dat er zij-instromers worden aangemeld waar de opleiding vraagtekens bij heeft.

6.2.2 Concurrentie met reguliere opleidingen

De meeste tweedegraads lerarenopleidingen geven aan dat zij de alternatieve opleidingen niet echt als concurrentie zien. Ze zijn in het leven geroepen om het lerarentekort aan te pakken en trekken andere doelgroepen aan. Volgens een aantal geïnterviewden aan eerstegraads lerarenopleidingen wordt de educatieve minor wel als concurrentie gezien. Zij zouden bijvoorbeeld concurrentie kunnen zijn voor vwo-ers die voorheen zouden kiezen voor een hbo-lerarenopleiding. Ook zou de educatieve minor kunnen concurreren met de kopopleiding. De educatieve minor duurt maar een half jaar en de kopopleiding een heel jaar, terwijl beide routes een bevoegdheid opleveren.

6.2.3 Verwachtingen ten aanzien van de alternatieve opleidingsroutes

Over het algemeen is het beeld van geïnterviewden aan lerarenopleidingen dat de alternatieve routes de instroom in de lerarenopleiding wel vergroten, maar vooralsnog komt het merendeel van de leraren van de reguliere lerarenopleidingen. Door enkele geïnterviewden worden vraagtekens gezet bij de omvang van deze extra instroom. Zo vraagt een geïnterviewde zich bijvoorbeeld af of de alternatieve routes voldoende massa hebben om rendabel te zijn. Het gaat dan om het kosten-baten aspect. Zijn de investeringen de moeite waard en wegen ze op tegen de opbrengsten? Ook wordt ingebracht dat de alternatieve opleidingen wel leiden wel tot meer instroom, maar niet altijd voor de vakken waar de tekorten het grootst zijn (zoals de exacte vakken). Van de andere kant wordt aangedragen dat de opleidingen korter duren, dus dat studenten in deze trajecten wat betreft rendement sneller afstuderen.

Verder is een aantal geïnterviewden van mening dat de instroom in deze opleidingsroutes nog wel te verbeteren is, bijvoorbeeld door actiever te gaan werven. Bij het werven is het wel van belang om goed te kijken of je mensen aantrekt die ook echt gemotiveerd en geschikt zijn om in het onderwijs te gaan werken.

Het algemene beeld bij lerarenopleiders en managers is verder dat de alternatieve opleidingsroutes niet bijdragen aan het verbeteren van de kwaliteit van de lerarenopleidingen. De eindtermen zijn voor iedereen hetzelfde ongeacht de route die de studenten volgen. Een aantal geïnterviewden aan de eerstegraads lerarenopleidingen geeft aan dat het de kwaliteit wel verhoogt, omdat je bijvoorbeeld door de educatieve minor meer universitaire studenten voor het onderwijs interesseert. Op termijn kan dit er bijvoorbeeld voor zorgen dat er meer academisch geschoolde leraren voor de klas staan. Bovendien hebben de nieuwe opleidingsroutes tot gevolg dat opleidingen meer maatwerk gaan leveren en nog eens goed naar hun curriculum kijken. Zorgpunt dat met name door tweedegraads lerarenopleidingen wordt genoemd is de praktijkervaring bij de educatieve minor.

Met de alternatieve opleidingsroutes worden wel andere doelgroepen aangetrokken. De toegang tot de mogelijkheid om leraar te worden is soepeler geworden. Meer studenten worden met de mogelijkheid om leraar te worden in aanraking gebracht. Bijvoorbeeld mensen die al een andere studie hebben gekozen, kunnen via de kopopleiding in één jaar nog een onderwijsbevoegdheid halen. En door de minoren maken wo-studenten eerder kennis met het leraarsvak, waardoor ze deze mogelijkheid meer op hun netvlies hebben staan.

Om een goed beeld te hebben van hoe de verschillende opleidingsroutes het doen, is het van belang om op termijn inzicht te hebben in het rendement van de verschillende opleidingsroutes en wat de uitval onder startende leraren van de verschillende opleidingstrajecten is in de eerste vijf jaar.

6.2.4 Aanbevelingen ten aanzien van alternatieve opleidingsroutes

In de interviews met managers en lerarenopleiders worden verschillende aanbevelingen gedaan ten aanzien van de alternatieve opleidingsroutes. Drie suggesties hebben betrekking op het aantrekken van kandidaten die geschikt zijn voor het onderwijs en het kiezen van de meest geschikte opleidingsroute voor deze kandidaten. Deze suggesties worden hieronder beschreven:

- Om ervoor te zorgen dat je mensen aantrekt die ook echt gemotiveerd en geschikt zijn om in het onderwijs te gaan werken en om goed te kunnen vaststellen wat iemand al kan en nog moet leren (maatwerk), is het volgens geïnterviewden van belang dat er heldere intake- en vrijstellingsprocedures zijn. Dit zou bijvoorbeeld kunnen worden vastgesteld met een goed assessment. Een voorstel is om een dergelijk assessment landelijk te organiseren. Voordeel is dat niet iedere opleiding opnieuw het wiel hoeft uit te vinden. Bovendien krijg je meer één lijn in het assessment en voorkom je dat de studenten nagaan bij de verschillende opleidingen waar ze het makkelijkst hun diploma kunnen halen.
- Een andere suggestie is om degenen die geïnteresseerd zijn in een baan in het onderwijs (zij-instromers, mensen met een wo- of hbo-diploma die niet in het onderwijs werken) eerst een oriëntatieperiode of voortraject aan te bieden waarbij ze bijvoorbeeld al kort stage lopen op scholen en wat vakinhoud krijgen. Op deze wijze maken ze even kennis met de rol van docent en kunnen nagaan of dit overeen komt met hun verwachtingen. Daarna kunnen ze kiezen voor de opleidingsroute die voor hen het beste aansluit (bijvoorbeeld zij-instroom of deeltijd opleiding).

- Om beter inzichtelijk te maken wat de verschillen zijn tussen de diverse opleidingsroutes (bijvoorbeeld tussen de educatieve minor en de kopopleiding) zou er volgens een aantal geïnterviewden een overzicht moeten komen waarin alle routes staan beschreven met de doelgroep (voor wie), duur, opzet en inhoud van de routes en de verschillen ten opzichte van de andere opleidingsroutes. Het is als het ware een soort uitleg en verantwoording van de verschillende trajecten. Een dergelijk fundament zou het palet aan opleidingsroutes weer moeten geven en zou alle opleidingsroutes als het ware moeten rechtvaardigen.

Een andere suggestie heeft betrekking op het bewaken van de kwaliteit van de alternatieve opleidingsroutes. Volgens een deel van de geïnterviewden zou het mogelijk moeten zijn om langer de tijd te nemen voor de opleiding als dat nodig blijkt te zijn. Een suggestie is bijvoorbeeld om de kopopleiding te spreiden over twee jaar.

Twee suggesties hebben betrekking op het aanpakken van de kwantitatieve tekorten, te weten:

- Het opzetten van verkorte trajecten die leiden tot een beperkte bevoegdheid. Volgens een geïnterviewde is dat een goede manier om de huidige arbeidsmarkt te ontlasten. Je komt zo volgens geïnterviewde ook meer tegemoet aan de wensen van de studenten om zich meer te specialiseren bijvoorbeeld in een bepaald onderwijstype.
- Het stimuleren van leraren om een tweede bevoegdheid te halen. Leraren die meerdere bevoegdheden hebben zijn flexibeler in te zetten. Momenteel is het financieel minder aantrekkelijk gemaakt voor leraren om een tweede bevoegdheid te halen. Hogescholen en universiteiten mogen immers door een wetswijziging een instellingscollegegeld vragen aan studenten die een tweede bachelor of masterstudie gaan doen. Dit instellingscollegegeld ligt hoger dan het wettelijk collegegeld. Om een tweede bevoegdheid te halen kunnen leraren wel een beroep doen op de lerarenbeurs.

6.3 Imago van de lerarenopleidingen vo

6.3.1 Het beeld van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep

Overheid en media

Wat in de interviews met medewerkers van lerarenopleidingen naar voren komt is dat met name vanuit de overheid en de media veel aandacht is voor wat er niet goed gaat in het onderwijs. De lerarenopleidingen en de leraren komen vaak negatief in het nieuws. De focus is erg op wat er mis gaat in het onderwijs en incidenten worden vaak breeduit gemeten. Een veel genoemd voorbeeld is het nieuws over onrechtmatig verstrekte diploma's bij Inholland. Er is weinig aandacht voor wat er wel goed gaat.

Er is ook de nodige discussie geweest over de kwaliteit van de lerarenopleidingen. Er zou te veel aandacht zijn voor de omgang met leerlingen en te weinig voor de vakinhoud. Het kennisniveau van leraren zou onvoldoende zijn. Er worden vanuit de overheid veel maatregelen getroffen om de kwaliteit van de opleidingen en het beroep te verbeteren, zoals het opstellen van landelijke kennisbases en eindtoetsen en het opstellen van een lerarenregister met daaraan gekoppeld verplichte professionalisering van leraren.

Volgens geïnterviewden van eerstegraads lerarenopleidingen hebben zij minder last van een negatief imago dan tweedegraads lerarenopleidingen. De meeste kritiek over de kwaliteit van lerarenopleidingen is gericht op de tweedegraads lerarenopleidingen. Wat volgens hen wel een punt van aandacht is, is dat in de communicatie over lerarenopleidingen niet altijd expliciet onderscheid wordt gemaakt tussen eerstegraads en tweedegraads lerarenopleidingen. Dit kan ertoe leiden dat de eerstegraads lerarenopleidingen over één kam worden geschoren met de tweedegraads lerarenopleidingen.

Samenleving

In de samenleving hebben de opleiding en het beroep over het algemeen geen hoge status, aldus de geïnterviewden. De opleiding en het beroep worden over het algemeen niet als aantrekkelijk gezien. Het heeft geen “cool” imago. Bovendien is het beeld dat leraren slecht worden betaald.

Enerzijds is het beeld dat je vrij snel en gemakkelijk een bevoegdheid kunt halen voor het beroep van leraar. Er wordt veel te licht over het beroep gedacht. Denkbeelden zijn bijvoorbeeld: *Als je niet weet wat je wilt, kun je altijd nog leraar worden*, of *Als je maar je vak verstaat, kun je wel leraar worden*. Men is zich niet altijd bewust van het feit dat je een opleiding van een paar jaar moet volgen om voor de klas te kunnen staan. Het idee is vaak dat je wel in een kortere periode leraar zou moeten kunnen worden. Ook vo-scholen en leraren die nog een bevoegdheid moeten halen, verwachten soms dat opleidingen *wel even* een bevoegdheid afgeven. *Deze leraren staan immers al voor de klas en kunnen het dus wel*.

Anderzijds ontvangen mensen die leraar zijn of willen worden vaak waardering vanuit de samenleving voor het feit dat ze in het onderwijs werken. Het beeld dat leeft is dat het zwaar is om in het onderwijs te werken, met name vanwege het kunnen omgaan met moeilijke kinderen. Het dwingt toch wel respect af als mensen ervoor kiezen. Zoals een geïnterviewde het verwoordt: *Iedereen vindt het beroep maatschappelijk relevant, maar wil niet zelf voor de klas staan*.

Wat ook wordt genoemd is dat iedereen ervaringsdeskundig is op het gebied van onderwijs en er dus over mee praat. Iedereen is leerling geweest of heeft kinderen die op school zitten en vormt zich op basis van die ervaringen een beeld van en mening over het onderwijs. Het beeld wordt ook beïnvloed door de negatieve aandacht voor het onderwijs in de media.

Verder wordt aangegeven dat leraren in het vo zelf ook niet altijd bijdragen aan een goed imago van het leraarsberoep. Er zijn bijvoorbeeld leraren die goede leerlingen ontraden om leraar te worden (quote: *Daar ben jij toch veel te goed voor*). Andere voorbeelden die de beeldvorming van het beroep negatief beïnvloeden zijn leraren die niet meer gemotiveerd zijn en dat ook uitstralen als ze voor de klas staan en leraren die in een korte broek en/of sandalen voor de klas staan. Leraren hebben zelf een voorbeeldfunctie en zijn belangrijke ambassadeurs voor de lerarenopleidingen. Het imago wordt bepaald door wat de samenleving van hen ziet (hoe zien ze eruit en hoe handelen ze).

De universiteiten

De eerstegraads lerarenopleiding wordt binnen de universiteit wel als een afwijkende opleiding gezien. Het is een praktijk opleiding en wordt ook vaak gezien als een relatief “softe” opleiding. Binnen de universiteit heerst nog wel eens het beeld dat onderwijs iets is wat je gaat doen als je geen toponderzoeker kan worden. Potentiële studenten zijn ook niet altijd bekend met de mogelijkheid om de eerstegraads lerarenopleiding te gaan doen. Het verschil tussen de eerstegraads en tweedegraads lerarenopleiding is ook niet altijd duidelijk. Aan universiteiten heerst nog wel eens het beeld “Als je leraar wilt worden, waarom ben je dan niet naar het hbo gegaan?”.

Voor studenten aan de universiteit is het onderwijs vaak niet hun eerste keus. Ze hebben een studie gedaan om opgeleid te worden tot onderzoeker. De mogelijkheden om ook daadwerkelijk als onderzoeker aan de universiteit aan de slag te gaan, zijn echter beperkt (bezuinigingen, beperkt aantal vacatures). In dat geval is een baan in het onderwijs een goed alternatief. Ook voor studenten die erachter komen dat onderzoek eigenlijk niet bij hen past, is onderwijs een alternatief (bijvoorbeeld studenten die ontdekken dat hele dagen in een laboratorium werken niks voor hen is).

Studenten die kiezen voor een lerarenopleiding

Volgens geïnterviewde lerarenopleiders en managers is het beeld van startende studenten aan de lerarenopleiding hebben van de opleiding erg wisselend. Studenten aan de eerstegraads lerarenopleidingen hebben vaak het beeld dat de opleiding heel praktisch is en gericht is op het leren van vaardigheden die je nodig hebt als leraar. Ze realiseren zich niet altijd dat ze daarnaast ook de nodige abstracte onderwijskundige theorieën krijgen en ook onderzoek moeten doen, en dat kan wel eens tegen vallen.

Studenten aan de tweedegraads lerarenopleidingen hebben vaak in hun omgeving een voorbeeld van een leraar op wie ze graag zouden willen lijken (rolmodel). Ze beginnen aan de opleiding met de verwachting zoals die leraar te worden, maar de meesten worden uiteindelijk toch een andere leraar dan het rolmodel dat ze voor ogen hadden (ze vinden hun eigen stijl). Zij hebben ook vaak een beeld van het beroep dat is benaderd vanuit hun perspectief van leerling in de klas. Zij zien bijvoorbeeld niet dat bij het vak ook de nodige organisatorische aspecten komen kijken, zoals voorbereiden van lessen, nakijken van toetsen, contacten met ouders en zorg voor individuele leerlingen. Verder beginnen deze studenten vaak aan de lerarenopleiding omdat ze het vak interessant vinden en niet omdat ze expliciet voor het beroep kiezen. Vanuit de opleiding proberen ze de studenten vaak wel goed duidelijk te maken dat ze opgeleid worden om voor de klas te staan.

6.3.2 Aanbevelingen om het imago te verbeteren

Op de vraag wat suggesties zijn om het beeld/imago van de lerarenopleidingen vo en het leraarsberoep te verbeteren, komen diverse ideeën naar voren die hieronder worden weergegeven.

Positieve beeldvorming vanuit de beroepsgroep zelf

Wat door verschillende geïnterviewden aan de lerarenopleidingen wordt genoemd is dat de scholen en lerarenopleidingen zelf een belangrijke rol spelen bij het bepalen van het beroepsbeeld. De beeldvorming wordt nu te veel overgelaten aan de media. De beroepsgroep kan zelf bijdragen aan een positieve beeldvorming over het leraarsberoep door zichzelf beter te profileren, bijvoorbeeld door meer positief naar

buiten te treden en te laten zien wat er allemaal wordt gedaan op de scholen en lerarenopleidingen (succesverhalen laten zien, acties als benoeming van leraar van het jaar), door ervoor te zorgen dat er op scholen ambassadeurs zijn die leerlingen stimuleren om het vak te kiezen, door als leraar ook meer bewust om te gaan met de voorbeeldfunctie die je hebt (uitdragen dat je trots bent op je vak en dat het leuk is om les te geven, zorgen dat je goed gekleed voor de klas staat).

Verplichte professionalisering voor docenten

Het beroep van leraar vraagt om een permanente verdere ontwikkeling en professionalisering. Veel geïnterviewden zijn voorstander van het idee om scholing voor leraren verplicht te stellen om registratie/bevoegdheid als docent te behouden. Dat gebeurt bijvoorbeeld al bij medische beroepen, de advocatuur en psychologieberoepen. Het zou normaal moeten zijn dat leraren zich professionaliseren, hun vak bijhouden en hun eigen onderwijspraktijk onderzoeken. De geïnterviewden zijn over het algemeen ook positief over de oprichting van een lerarenregister met daaraan gekoppeld regels voor verplichte professionalisering van leraren. De lerarenopleidingen zou goed kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van leraren. Wel worden hierbij enkele randvoorwaarden genoemd. Zo moet de professionalisering wel wat voorstellen. Er moet een goed scholingsaanbod zijn voor leraren die zich verder willen ontwikkelen. De professionaliseringseisen die ze via een register willen vaststellen moeten ook reëel zijn. Bovendien moet de school de ruimte/tijd bieden voor professionalisering. Als scholen dat niet doen dan zouden zij daarvan ook consequenties moeten ondervinden (dat zou niet alleen bij de individuele leraren moeten worden neergelegd). De promotiebeurs en lerarenbeurs zijn goede initiatieven om professionalisering van leraren te stimuleren.

Verlagen van de werkdruk

Volgens diverse geïnterviewden zou er iets gedaan moeten worden aan de werkdruk. Internationaal gezien hebben Nederlandse leraren de meeste uren en de grootste klassen (groepen leerlingen). Scholen dienen ervoor te zorgen dat leraren het werk op de school leuk vinden, bijvoorbeeld door ruimte voor professionalisering bieden of door ruimte te bieden om iets te doen in de ontwikkeling van hun vak. Hiervoor is momenteel weinig ruimte/tijd vanwege de werkdruk.

Verhogen van het salaris

De salarissen van leraren blijven achter bij de salarissen in het bedrijfsleven en dat versterkt het negatieve imago beeld van het leraarsberoep. Door ervoor te zorgen dat leraren niet meer kunnen gaan verdienen als ze in een andere sector gaan werken, maak je het beroep aantrekkelijker.

Onbevoegd lesgeven beperken

Vanwege het lerarentekort nemen scholen ook mensen aan die nog geen lesbevoegdheid hebben, maar met de insteek dat ze die bevoegdheid wel gaan halen. In de praktijk blijkt echter dat deze personen er soms wel erg lang over doen om hun bevoegdheid te halen. Dat is niet goed voor het imago van het beroep. Sociale partners hebben in de nieuwe CAO voor het vo (2011-2012) afspraken gemaakt om er strenger op toe te zien dat deze personen in maximaal twee jaar hun bevoegdheid halen.

Hogere toelatingseisen stellen

Een andere suggestie vanuit de opleidingen is een strengere selectie aan het begin van de opleiding. Dit helpt om af te komen van het beeld dat iedereen leraar kan worden. Bovendien selecteer je op deze wijze de mensen die echt gemotiveerd zijn om aan de opleiding te beginnen en om in het onderwijs te gaan werken. Hier wordt vaak verwezen naar Finland waar alleen de beste studenten worden toegelaten tot de lerarenopleiding. Ideeën die worden geopperd zijn het instellen van een ingangstoets en het verhogen van de toelatingseisen (bijvoorbeeld studenten moeten in het bezit zijn van een vwo-diploma). Daarnaast zou de opleiding zo opgezet moeten worden, dat wanneer studenten hun propedeuse hebben gehaald de kans ook groot is dat ze hun eindexamen halen. Een toelatingstoets of assessment voor aanvang van de opleiding zou landelijk geregeld kunnen worden (zo hoeven niet alle opleidingen afzonderlijk zelf een assessment op te zetten, krijg je meer één lijn in het assessment en voorkom je dat de studenten gaan “shoppen” bij de verschillende opleidingen om te kijken waar ze het makkelijkst hun diploma kunnen halen).

Aandacht voor overgang van opleiding naar beroep

Verder vinden veel opleidingen het wenselijk om de overgang van opleiding naar beroep beter vorm te geven. Een voorstel is bijvoorbeeld om het opleiden van leraren aan te laten sluiten bij de functiemix. Startende docenten hebben voldoende kennis van het schoolvak. Na de opleiding ben je startbekwaam voor een bepaalde periode en in de periode ontwikkel je je verder als leraar. Naarmate je je verder ontwikkelt, kom je in een hogere schaal terecht. zo biedt je leraren ook een carrièreperspectief. Andere suggestie is dat opleidingen minder zouden moeten opleiden voor alles of niets (of overal bevoegd voor of nergens), maar meer mogelijkheden om beperkt te beginnen en de bevoegdheden langzaam op te bouwen via bij- en nascholing. Dit komt ook ten goede aan de opleidingscultuur binnen de scholen. Wat ook door meerdere geïnterviewden wordt voorgesteld is om de opleiding over meerdere jaren spreiden.

Academische opleidingsscholen

Ander voorbeeld dat wordt genoemd is het verder ontwikkelen van academische opleidingsscholen naar het voorbeeld van de academische ziekenhuizen (waar veel tijd en geld wordt geïnvesteerd in onderzoek). Scholen en universiteiten hebben elkaar veel te beïnvloeden; universiteiten hebben veel ervaring met het doen van onderzoek en scholen weten hoe je onderzoek kunt laten aansluiten op de onderwijspraktijk.

| Sectorbestuur
Onderwijsarbeidsmarkt

Postbus 556
2501 CN Den Haag

T 070 376 57 70
F 070 345 75 28

Lange Voorhout 13
2514 EA Den Haag

E sbo@caop.nl
I www.onderwijsarbeidsmarkt.nl